

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
YVES BOT
της 27ης Μαρτίου 2012¹

Υπόθεση C-83/11

Secretary of State for the Home Department
κατά
Muhammad Sazzadur Rahman, Fazly Rabby Islam, Mohibullah Rahman

[αίτηση του Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), London (Ηνωμένο Βασίλειο) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος κράτους μέλους — Οδηγία 2004/38/ΕΚ — Υποχρέωση να διευκολυνθεί η είσοδος και η διαμονή “κάθε άλλου μέλους της οικογένειας” — Περιεχόμενο — Άμεσο αποτέλεσμα»

1. Η παρούσα αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως παρέχει για πρώτη φορά στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να αποφανθεί επί της εκτάσεως εφαρμογής των διατάξεων του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ².

2. Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο της εκδικάσεως διαφοράς μεταξύ, αφενός, των Muhammad Sazzadur Rahman, Fazly Rabby Islam και Mohibullah Rahman, πολιτών του Μπαγκλαντές, και, αφετέρου, του Secretary of State for the Home Department (Υπουργού Εσωτερικών), με αντικείμενο την άρνηση του δεύτερου να τους χορηγήσει άδεια διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο ως συντηρούμενων μελών της οικογένειας πολίτη κράτους μέλους του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ).

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

2 — ΕΕ L 158, σ. 77, και διορθωτικό ΕΕ L 229, σ. 35, και ΕΕ 2005 L 197, σ. 34.

I – Το νομικό πλαίσιο

A — Το δίκαιο της Ένωσης

1. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης

3. Το άρθρο 7 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης³ ορίζει ότι «[κ]άθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και των επικοινωνιών του».

2. Η οδηγία 2004/38

4. Η οδηγία 2004/38 έχει κωδικοποιητικό χαρακτήρα, καθόσον συνενώνει σε ένα μόνο νομοθέτημα έναν κανονισμό και εννέα οδηγίες ενσωματώνοντας συγχρόνως το νομολογιακό κεκτημένο. Η οδηγία αυτή, καθόσον αντικαθιστά με ένα ενιαίο καθεστώς στηριζόμενο στην ιθαγένεια της Ένωσης μια σειρά διαφορετικών νομικών ρυθμίσεων που αντιστοιχούν σε διακριτές νομικές έννοιες βασισμένες στην ικανότητα ασκήσεως οικονομικής δραστηριότητας, προσδίδει νέο περιεχόμενο στην ελευθερία της κυκλοφορίας καθιστώντας την βασικό συστατικό στοιχείο της ιδιότητας του πολίτη της Ένωσης.

5. Η οδηγία 2004/38 παρέχει, μέσω ενός συστήματος διαρθρωμένου σε διάφορες βαθμίδες, το δικαίωμα διαμονής στα «μέλη της οικογένειας», τα οποία κατά το άρθρο 2, σημείο 2, αυτής είναι ο/η σύζυγος ή ο/η σύντροφος με τον/την οποίο/ποία ο πολίτης της Ένωσης έχει σχέση καταχωρισμένης συμβιώσεως, η οποία αναγνωρίζεται ως ισοδύναμη με τον γάμο δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους μέλους υποδοχής, οι απευθείας κατιόντες οι οποίοι είναι κάτω της ηλικίας των 21 ετών ή είναι συντηρούμενοι καθώς και εκείνοι του/της συζύγου ή του/της συντρόφου, καθώς και οι συντηρούμενοι απευθείας ανιόντες καθώς και εκείνοι του/της συζύγου ή του/της συντρόφου.

6. Η οδηγία 2004/38 λαμβάνει επίσης υπόψη τα μέλη της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια, επιβάλλοντας στα κράτη μέλη την υποχρέωση να διευκολύνουν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, την είσοδο και τη διαμονή των μελών αυτών στο έδαφός τους.

7. Κατά τη δεύτερη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας αυτής:

«Προκειμένου να διατηρηθεί η ενότητα της οικογένειας με ευρύτερη έννοια και με την επιφύλαξη της απαγόρευσης διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, η κατάσταση των προσώπων τα οποία δεν περιλαμβάνονται στον ορισμό του μέλους της οικογένειας [...] και τα οποία, ως εκ τούτου, δεν απολαμβάνουν αυτόματου δικαιώματος εισόδου και διαμονής στο κράτος μέλος υποδοχής, θα πρέπει να εξετάζεται από το κράτος μέλος υποδοχής βάσει της εθνικής του νομοθεσίας, ώστε να αποφασίζεται κατά πόσον μπορεί να επιτραπεί η είσοδος και η διαμονή στα εν λόγω πρόσωπα, λαμβάνοντας υπόψη τη σχέση τους με τον πολίτη της Ένωσης ή οιοσδήποτε άλλες συνθήκες, όπως η οικονομική ή συγγενική εξάρτησή τους από τον πολίτη της Ένωσης.»

3 — Στο εξής: Χάρτης.

8. Το άρθρο 3, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«Με την επιφύλαξη τυχόν ατομικού δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής των ενδιαφερομένων και σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία του, το κράτος μέλος υποδοχής διευκολύνει την είσοδο και τη διαμονή των ακόλουθων προσώπων:

- α) κάθε άλλου μέλους της οικογένειας, ανεξαρτήτως της ιθαγένειάς του, που δεν εμπίπτει στον ορισμό του άρθρου 2, σημείο 2, εφόσον συντηρείται από τον πολίτη της Ένωσης που έχει ίδιον δικαίωμα διαμονής ή ζει υπό τη στέγη του στη χώρα προέλευσης, ή εφόσον σοβαροί λόγοι υγείας καθιστούν απολύτως αναγκαία την προσωπική φροντίδα του εν λόγω μέλους της οικογένειας από τον πολίτη της Ένωσης,
- β) του (της) συντρόφου με τον (την) οποίο(-α) ο πολίτης της Ένωσης έχει σταθερή σχέση, δεόντως αποδεδειγμένη.

Το κράτος μέλος υποδοχής αναλαμβάνει εκτενή εξέταση της προσωπικής κατάστασης και αιτιολογεί κάθε άρνηση εισόδου ή διαμονής των προσώπων αυτών.»

9. Το άρθρο 8, παράγραφος 5, της οδηγίας 2004/38 ορίζει τα εξής:

«Για να χορηγήσουν βεβαίωση εγγραφής στα μέλη της οικογένειας ενός πολίτη της Ένωσης τα οποία έχουν την ιθαγένεια ενός κράτους μέλους, τα κράτη μέλη μπορούν να απαιτούν να προσκομισθούν τα εξής έγγραφα:

[...]

- ε) στις περιπτώσεις που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', έγγραφο χορηγηθέν από την αρμόδια αρχή της χώρας καταγωγής ή προέλευσης το οποίο πιστοποιεί ότι συντηρούνται από τον πολίτη της Ένωσης ή ότι ζούσαν υπό τη στέγη του στην εν λόγω χώρα ή απόδειξη της ύπαρξης σοβαρών λόγων υγείας, οι οποίοι καθιστούν απολύτως αναγκαία την προσωπική φροντίδα του μέλους της οικογένειας από τον πολίτη της Ένωσης·

[...]».

10. Το άρθρο 10 της οδηγίας αυτής ορίζει τα εξής:

«1. Το δικαίωμα διαμονής των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης τα οποία δεν είναι υπήκοοι κράτους μέλους πιστοποιείται με τη χορήγηση εγγράφου το οποίο καλείται “Δελτίο διαμονής μέλους της οικογένειας ενός πολίτη της Ένωσης”, το αργότερο εντός εξαμήνου από την ημερομηνία υποβολής της αίτησης. Η βεβαίωση υποβολής της αίτησης για τη χορήγηση δελτίου διαμονής χορηγείται αμέσως.

2. Προκειμένου να χορηγήσουν δελτίο διαμονής, τα κράτη μέλη απαιτούν την προσκόμιση των ακόλουθων εγγράφων:

[...]

- ε) στις περιπτώσεις που εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', έγγραφο χορηγηθέν από την αρμόδια αρχή της χώρας καταγωγής ή προέλευσης το οποίο πιστοποιεί ότι συντηρούνται από τον πολίτη της Ένωσης ή ότι ζούσαν υπό τη στέγη του στην εν λόγω χώρα ή απόδειξη της ύπαρξης σοβαρών λόγων υγείας, οι οποίοι καθιστούν απολύτως αναγκαία την προσωπική φροντίδα του μέλους της οικογένειας από τον πολίτη της Ένωσης·

[...]».

B — Το εθνικό δίκαιο

11. Η οδηγία 2004/38 μεταφέρθηκε στην έννομη τάξη του Ηνωμένου Βασιλείου με την κανονιστική πράξη του 2006 περί μεταναστεύσεως (Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος) [Immigration (European Economic Area) Regulations 2006], όπως τροποποιήθηκε με την κανονιστική πράξη του 2009 περί μεταναστεύσεως [Immigration (European Economic Area) Regulations 2009]⁴.

12. Το άρθρο 7 της κανονιστικής πράξεως του 2006, επιγραφόμενο «Μέλος της οικογένειας», ορίζει τα εξής:

«(1) Υπό την επιφύλαξη της παραγράφου (2), για τους σκοπούς της παρούσας κανονιστικής πράξεως, τα ακόλουθα πρόσωπα θεωρούνται ως μέλη της οικογένειας ενός προσώπου:

- (a) ο/η σύζυγος ή ο/η καταχωρισμένος/-η σύντροφος,
- (b) οι απευθείας κατιόντες του καθώς και οι απευθείας κατιόντες του/της συζύγου ή του/της καταχωρισμένου/-ης συντρόφου οι οποίοι:
  - (i) έχουν ηλικία κάτω των 21 ετών ή
  - (ii) συντηρούνται από το πρόσωπο αυτό ή από τον/τη σύζυγό του ή τον/την καταχωρισμένο/-η σύντρόφο του,
- (c) οι συντηρούμενοι απευθείας ανιόντες του καθώς και οι συντηρούμενοι απευθείας ανιόντες του/της συζύγου ή του/της καταχωρισμένου/-ης συντρόφου,
- (d) κάθε πρόσωπο που πρέπει να θεωρείται ως μέλος της οικογένειας του προσώπου αυτού δυνάμει της παραγράφου (3).

(2) Ένα πρόσωπο δεν θεωρείται, δυνάμει της παραγράφου (1), στοιχείο (b) ή (c), ως μέλος της οικογένειας σπουδαστή ο οποίος διαμένει στο Ηνωμένο Βασίλειο μετά παρέλευση τριμήνου από της ημερομηνίας κατά την οποία ο σπουδαστής έγινε δεκτός στο Ηνωμένο Βασίλειο εκτός εάν:

- (a) στην περίπτωση της παραγράφου [(1), στοιχείο] (b), το πρόσωπο είναι το συντηρούμενο τέκνο του σπουδαστή ή του/της συζύγου του ή του/της καταχωρισμένου/-ης συντρόφου του ή
- (b) ο σπουδαστής εμπίπτει σε μια από τις κατηγορίες προσώπων που πληρούν τις απαιτούμενες κατά το άρθρο 6, παράγραφος (1), προϋποθέσεις.

(3) Υπό την επιφύλαξη της παραγράφου (4), κάθε πρόσωπο που είναι μέλος της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια και στο οποίο έχει χορηγηθεί άδεια μέλους οικογένειας πολίτη του ΕΟΧ, βεβαίωση εγγραφής ή δελτίο διαμονής θεωρείται ως μέλος της οικογένειας του πολίτη του οικείου κράτους του ΕΟΧ, εφόσον εξακολουθεί να πληροί τις προϋποθέσεις που ορίζονται στο άρθρο 8, παράγραφοι (2), (3), (4) ή (5) σε σχέση με τον εν λόγω πολίτη του οικείου κράτους του ΕΟΧ και εφόσον η άδεια, η βεβαίωση ή το δελτίο εξακολουθούν να ισχύουν ή δεν έχουν ανακληθεί.

4 — Στο εξής: κανονιστική πράξη του 2006.

(4) Σε περίπτωση που ο πολίτης του οικείου κράτους του ΕΟΧ είναι σπουδαστής, το μέλος της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια θεωρείται ως μέλος της οικογένειας του εν λόγω πολίτη βάσει της παραγράφου (3) μόνον εφόσον η άδεια μέλους οικογένειας πολίτη του ΕΟΧ χορηγήθηκε κατ' εφαρμογή του άρθρου 12, παράγραφος (2), ή η βεβαίωση εγγραφής χορηγήθηκε κατ' εφαρμογή του άρθρου 16, παράγραφος (5), ή το δελτίο διαμονής χορηγήθηκε κατ' εφαρμογή του άρθρου 17, παράγραφος (4).»

13. Το άρθρο 8 της κανονιστικής πράξεως του 2006, επιγραφόμενο «Μέλος της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια», ορίζει τα εξής:

«(1) Για τους σκοπούς της παρούσας κανονιστικής πράξεως, ως “μέλος της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια” νοείται κάθε πρόσωπο το οποίο δεν είναι μέλος της οικογένειας πολίτη ενός κράτους του ΕΟΧ δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος (1), στοιχεία a, b, ή c, και το οποίο πληροί τις προϋποθέσεις που ορίζονται στις παραγράφους (2), (3), (4) ή (5).

(2) Ένα πρόσωπο πληροί την προϋπόθεση που ορίζεται στην παρούσα παράγραφο εφόσον είναι μέλος της οικογένειας πολίτη ενός κράτους του ΕΟΧ, της οικογένειας του/της συζύγου του ή της οικογένειας του/της καταχωρισμένου/-ης συντρόφου του και εφόσον

- (a) διαμένει στο ίδιο κράτος του ΕΟΧ ^[5] με αυτό στο οποίο διαμένει ο πολίτης του ΕΟΧ και συντηρείται από αυτόν ή ζει υπό τη στέγη του,
- (b) πληροί την οριζόμενη στο στοιχείο (a) προϋπόθεση και συνοδεύει τον πολίτη του οικείου κράτους του ΕΟΧ στο Ηνωμένο Βασίλειο ή επιθυμεί να εγκατασταθεί με αυτόν, ή
- (c) πληροί την οριζόμενη στο στοιχείο (a) προϋπόθεση, έχει εγκατασταθεί με τον πολίτη του οικείου κράτους του ΕΟΧ στο Ηνωμένο Βασίλειο και εξακολουθεί να συντηρείται από αυτόν ή να ζει υπό τη στέγη του.

(3) Ένα πρόσωπο πληροί την προϋπόθεση που ορίζεται στην παρούσα παράγραφο εφόσον είναι μέλος της οικογένειας πολίτη ενός κράτους του ΕΟΧ, της οικογένειας του/της συζύγου του ή της οικογένειας του/της καταχωρισμένου/-ης συντρόφου του και εφόσον συντρέχουν σοβαροί λόγοι υγείας που καθιστούν απολύτως αναγκαία την προσωπική φροντίδα του προσώπου αυτού από τον πολίτη του οικείου κράτους του ΕΟΧ, από τον/τη σύζυγό του ή από τον/την καταχωρισμένο/-η σύντροφό του.

(4) Ένα πρόσωπο πληροί την προϋπόθεση που ορίζεται στην παρούσα παράγραφο εφόσον είναι μέλος της οικογένειας πολίτη ενός κράτους του ΕΟΧ και εφόσον, στην περίπτωση που ο πολίτης αυτός βρίσκεται και είναι εγκατεστημένος στο Ηνωμένο Βασίλειο, το εν λόγω πρόσωπο πληροί τις απαιτήσεις που ορίζουν οι κανόνες περί μεταναστεύσεως (πέραν όσων αφορούν την άδεια εισόδου) προκειμένου να λάβει άδεια για να εισέλθει ή για να διαμείνει στο Ηνωμένο Βασίλειο για αόριστο χρόνο ως συντηρούμενο μέλος της οικογένειας του πολίτη του οικείου κράτους του ΕΟΧ.

(5) Ένα πρόσωπο πληροί την προϋπόθεση που ορίζεται στην παρούσα παράγραφο εφόσον είναι σύντροφος πολίτη κράτους του ΕΟΧ (πέραν της περιπτώσεως του καταχωρισμένου συντρόφου) και εφόσον μπορεί να αποδείξει στην αρμόδια για την έκδοση της αποφάσεως αρχή ότι έχει μόνιμη σχέση με τον πολίτη του οικείου κράτους του ΕΟΧ.

5 — Η (τροποποιητική) κανονιστική πράξη του 2011 περί μεταναστεύσεως (Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος) [Immigration (European Economic Area) (Amendment) Regulations 2011] αντικατέστησε τη φράση «κράτος του ΕΟΧ» με τη φράση «κράτος διαφορετικό του Ηνωμένου Βασιλείου». Ακόμη και εάν υποθεθεί ότι η τροποποίηση αυτή, η οποία επήλθε μετά την υποβολή της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, ισχύει αμέσως σε σχέση με δίκες που εκκρεμούν, δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να θέσει εν αμφιβόλω τη λυσιτέλεια του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος που υπέβαλε το Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), London (Ηνωμένο Βασίλειο), δεδομένου ότι διατηρεί την προϋπόθεση της προηγούμενης διαμονής στο ίδιο κράτος με τον πολίτη της Ένωσης.

(6) Για τους σκοπούς της παρούσας κανονιστικής πράξεως, ως “πολίτης του οικείου κράτους του ΕΟΧ”, σε σχέση με το μέλος της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια, νοείται ο πολίτης κράτους του ΕΟΧ ο οποίος είναι ο ίδιος ή ο/η σύζυγος του ή ο/η καταχωρισμένος/-η σύντροφος του συγγενής του μέλους της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια για τους σκοπούς των παραγράφων (2), (3) ή (4), ή ο πολίτης κράτους του ΕΟΧ ο οποίος είναι ο σύντροφος του μέλους της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια για τους σκοπούς της παραγράφου (5).»

14. Το άρθρο 17 της κανονιστικής πράξεως του 2006, επιγραφόμενο «Χορήγηση δελτίου διαμονής», ορίζει τα εξής:

«[...]

(4) Ο Secretary of State μπορεί να χορηγήσει δελτίο διαμονής σε μέλος της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια το οποίο δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 7, παράγραφος (3) και δεν είναι πολίτης κράτους του ΕΟΧ:

- (a) εάν ο πολίτης του οικείου κράτους του ΕΟΧ είναι, σε σχέση με το μέλος της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια, πρόσωπο που πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις ή πολίτης κράτους του ΕΟΧ ο οποίος έχει δικαίωμα διαμονής δυνάμει του άρθρου 15, και
- (b) εάν, ενόψει του συνόλου των περιστάσεων, ο Secretary of State εκτιμά ότι ενδείκνυται η χορήγηση δελτίου διαμονής.

(5) Όταν υποβάλλεται αίτηση στον Secretary of State δυνάμει της παραγράφου (4), αυτός προβαίνει σε ενδελεχή εξέταση της ατομικής περιπτώσεως του αιτούντος και, σε περίπτωση απορρίψεως του αιτήματος, αιτιολογεί την άρνησή του εκτός εάν λόγοι αναγόμενοι στην ασφάλεια του κράτους δεν επιτρέπουν την αιτιολόγηση αυτή.

[...]»

II – Το ιστορικό της διαφοράς και η διαδικασία της κύριας δίκης

15. Στις 31 Μαΐου 2006 ο Mahbur Rahman, πολίτης του Μπαγκλαντές, συνήψε γάμο με Ιρλανδή υπήκοο που εργαζόταν στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ο αδελφός του, Muhammad Sazzadur Rahman, ο ετεροθαλής αδελφός του, Fazly Rabby Islam, και ο ανιψιός του Mohibullah Rahman, ζήτησαν άδεια διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο ως μέλη της οικογένειας πολίτη κράτους μέλους του ΕΟΧ.

16. Ο Secretary of State for the Home Department απέρριψε το αίτημά τους και εκείνοι προσέβαλαν τη σχετική πράξη ενώπιον του αρμόδιου για θέματα μεταναστεύσεως δικαστή ο οποίος δέχθηκε την προσφυγή τους αποφαινόμενος ότι αυτοί είχαν την ιδιότητα του «συντηρούμενου» μέλους και ότι ο φάκελός τους έπρεπε να εξεταστεί κατ’ ενάσκηση της διακριτικής ευχέρειας που παρέχει το άρθρο 17, παράγραφος (4), της κανονιστικής πράξεως του 2006. Ο Secretary of State for the Home Department ζήτησε από το Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), London [δευτεροβάθμιο δικαστήριο διοικητικών και λοιπών διαφορών (τμήμα μεταναστεύσεως και ασύλου)], να επανεξετάσει την υπόθεση και, στη συνέχεια, αυτό ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία κρίνοντας, αφενός, ότι ανακύπτει ζήτημα συνδεδεμένο με τα πραγματικά περιστατικά της υποθέσεως και σχετικό με την ύπαρξη ή μη ορισμένης σχέσεως εξαρτήσεως και, αφετέρου, ότι εγείρονται επίσης νομικά ζητήματα των οποίων η επίλυση προϋποθέτει τη σαφή κατανόηση του περιεχομένου των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης.

III – Τα προδικαστικά ερωτήματα

17. Προκειμένου να ελεγχθεί το συμβατό της νομοθεσίας του Ηνωμένου Βασιλείου με την οδηγία 2004/38, το Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), London, έκρινε αναγκαίο να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Απαιτείται, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 [...], ένα κράτος μέλος να προβλέπει στην εθνική νομοθεσία του τη διευκόλυνση της εισόδου και της διαμονής σε κράτος μέλος για την κατηγορία των μελών της οικογένειας που δεν είναι πολίτες της [...] Ένωσης, τα οποία πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 10, παράγραφος 2 [της οδηγίας αυτής];
- 2) Μπορεί ένα τέτοιο μέλος της οικογένειας, όπως αναφέρεται υπό το ερώτημα 1, να επικαλεστεί την απευθείας εφαρμογή του άρθρου 3, παράγραφος 2, της [εν λόγω] οδηγίας [...] σε περίπτωση που δεν μπορεί να συμμορφωθεί προς τις απαιτήσεις που απορρέουν από τις εθνικές νομοθετικές διατάξεις;
- 3) Η κατηγορία των άλλων μελών της οικογένειας που αναφέ[ρεται] στο άρθρο 3, παράγραφος 2 και στο άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας [2004/38] περιορίζεται σε όσα μέλη έχουν διαμείνει στην ίδια χώρα με τον υπήκοο της Ένωσης και με την/τον σύζυγό του, πριν την άφιξη του πολίτη της Ένωσης στο κράτος υποδοχής;
- 4) Πρέπει κάθε αναφερόμενη στο άρθρο 3, παράγραφος 2, [της οδηγίας αυτής] σχέση εξαρτήσεως, στην οποία βασίζεται το άλλο μέλος της οικογένειας προκειμένου να διασφαλίσει την είσοδό του στο κράτος υποδοχής, να είναι σχέση εξαρτήσεως που υπήρχε λίγο πριν τη μετοίκηση του πολίτη της Ένωσης στο κράτος υποδοχής;
- 5) Μπορεί ένα κράτος μέλος να θέσει συγκεκριμένες προϋποθέσεις όσον αφορά τη φύση ή τη διάρκεια της σχέσης εξαρτήσεως του άλλου μέλους της οικογένειας που αναφέρεται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, της [εν λόγω] οδηγίας [...] προκειμένου να αποφευχθεί η πιθανότητα δημιουργίας επιτηδευμένης ή μη αναγκαίας σχέσης εξαρτήσεως με σκοπό να καταστεί δυνατό σε μη υπήκοο να εισέλθει ή να εξακολουθεί να διαμένει στην επικράτειά του;
- 6) Πρέπει η σχέση εξαρτήσεως, στην οποία βασίζεται το άλλο μέλος της οικογένειας προκειμένου να εισέλθει σε κράτος μέλος, να εξακολουθεί να υφίσταται στο κράτος υποδοχής για συγκεκριμένη περίοδο ή επ' αόριστον, προκειμένου να εκδοθεί ή να ανανεωθεί δελτίο διαμονής σύμφωνα με το άρθρο 10 της οδηγίας 2004/38[...] και εάν ναι, με ποιο τρόπο πρέπει να αποδεικνύεται αυτή η σχέση εξαρτήσεως;»

IV – Ανάλυση

A — Το παραδεκτό της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως

18. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, χωρίς να προτείνει ρητώς ένσταση απαραδέκτου κατά της αιτήσεως για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, εκφράζει αντιρρήσεις ως προς τη λυσιτέλεια του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, υποστηρίζοντας, πρώτον, ότι το Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρετανίας και της Βορείου Ιρλανδίας ψήφισε νομοθετικές διατάξεις προς διευκόλυνση της εισόδου και της διαμονής των προσώπων τα οποία, κατά το κράτος μέλος αυτό, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 και, δεύτερον, ότι εφόσον οι εφεσίβλητοι της κύριας δίκης δεν ζήτησαν να αναγνωριστεί ότι απέκτησαν αυτομάτως δικαίωμα διαμονής στο Ηνωμένο Βασίλειο, το μόνο ζήτημα που τίθεται ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου στο παρόν στάδιο της διαδικασίας είναι εάν τα αιτήματα πρέπει να εξεταστούν κατ' ενάσκηση της διακριτικής ευχέρειας την οποία παρέχουν οι εθνικές διατάξεις.

19. Υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, η διαδικασία που καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ αποτελεί μέσο συνεργασίας μεταξύ του Δικαστηρίου και των εθνικών δικαστηρίων, στο πλαίσιο της οποίας το Δικαστήριο παρέχει στα δικαστήρια αυτά τα σχετικά με το δίκαιο της Ένωσης ερμηνευτικά στοιχεία που είναι αναγκαία για την επίλυση της διαφοράς επί της οποίας καλούνται να αποφανθούν.

20. Στο πλαίσιο της συνεργασίας αυτής, εναπόκειται αποκλειστικώς στο εθνικό δικαστήριο, το οποίο έχει επιληφθεί της διαφοράς και φέρει την ευθύνη της δικαστικής αποφάσεως που πρόκειται να εκδοθεί, να εκτιμήσει, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιαιτερότητα της υποθέσεως, τόσον την αναγκαιότητα της προδικαστικής αποφάσεως για την έκδοση της δικής του αποφάσεως όσο και τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που υποβάλλει στο Δικαστήριο. Το Δικαστήριο μπορεί να αρνηθεί να απαντήσει σε προδικαστικό ερώτημα εθνικού δικαστηρίου μόνον όταν προδήλως προκύπτει ότι η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή με το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης, όταν το πρόβλημα είναι υποθετικής φύσεως ή ακόμα όταν το Δικαστήριο δεν διαθέτει τα πραγματικά ή νομικά στοιχεία που είναι αναγκαία προκειμένου να δώσει χρήσιμη απάντηση στα ερωτήματα που του υποβλήθηκαν⁶.

21. Εν προκειμένω, το αιτούν δικαστήριο παρουσίασε λεπτομερώς στο Δικαστήριο το πραγματικό και νομικό πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης, καθώς και τους λόγους για τους οποίους έκρινε ότι η απάντηση στα προδικαστικά ερωτήματα είναι αναγκαία για να εκδώσει τη δική του απόφαση.

22. Το αιτούν δικαστήριο έχει, μεταξύ άλλων, αμφιβολίες ως προς το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 καθώς και ως προς το περιθώριο εκτιμήσεως το οποίο η διάταξη αυτή καταλείπει στα κράτη μέλη. Όπως ορθώς επισημαίνει η Γερμανική Κυβέρνηση, τα ζητήματα αυτά δεν θα ανέκυπταν εάν η εν λόγω διάταξη στερούνταν δεσμευτικού χαρακτήρα και δεν επέβαλλε τη λήψη νομοθετικών μέτρων από τα κράτη μέλη. Επομένως, το ζήτημα της εκτάσεως εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 έχει προφανώς προκριματικό χαρακτήρα.

23. Επίσης, το αιτούν δικαστήριο διευκρίνισε ότι έχει αμφιβολίες ως προς το εάν η τήρηση της υποχρεώσεως προς διευκόλυνση της εισόδου και της διαμονής σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία πρέπει να ελεγχθεί από ένα δικαιοδοτικό όργανο και όχι από τη διοίκηση κατ' ενάσκηση της διακριτικής ευχέρειας που της αναγνωρίζεται συναφώς⁷. Ζητεί, ιδίως, να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 αντιτίθεται σε εθνική νομοθεσία, όπως η ισχύουσα στο Ηνωμένο Βασίλειο, η οποία παρέχει στη διοίκηση διακριτική ευχέρεια για την εξέταση των αιτημάτων εισόδου και διαμονής που έχουν υποβάλει τα μέλη της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια. Δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο δεν αποκλείει προφανώς το ενδεχόμενο να αναγνωρισθεί, κατά την πρόοδο της διαδικασίας, στους εφεσίβλητους της κύριας δίκης το δικαίωμα εισόδου και διαμονής βάσει της οδηγίας αυτής, η ζητούμενη ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης θα έχει ευθεία συνέπεια στην κατάσταση τους.

24. Από τις ανωτέρω εκτιμήσεις προκύπτει ότι το τεκμήριο της λυσιτέλειας το οποίο ισχύει για τα προδικαστικά ερωτήματα που αφορούν την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης όχι μόνο δεν ανατρέπεται αλλ' αντιθέτως ενισχύεται από τα πραγματικά και νομικά στοιχεία που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο και από τα οποία προκύπτει ότι το δικαστήριο αυτό δεν μπορεί να αποφανθεί επί της ενώπιόν του διαφοράς χωρίς να γνωρίζει εάν οι εφεσίβλητοι της κύριας δίκης μπορούν να θεωρηθούν ως «άλλα συντηρούμενα μέλη της οικογένειας» υπό την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 και εάν μπορούν να αντλήσουν από την ιδιότητα τους αυτή ένα παράγωγο δικαίωμα διαμονής με βάση το δίκαιο της Ένωσης. Επομένως, κατά τη γνώμη μου, το πρώτο ερώτημα είναι παραδεκτό, όπως επίσης και το δεύτερο, το τρίτο, το τέταρτο και το πέμπτο.

6 — Βλ. απόφαση της 7ης Ιουλίου 2011, C-310/10, Agafitei κ.λπ. (Συλλογή 2011, σ. I-5989, σκέψεις 25 και 27 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

7 — Βλ., ιδίως, σημείο 37 της αποφάσεως περί παραπομπής.

25. Αντιθέτως, μπορούν να εκφραστούν αμφιβολίες ως προς το παραδεκτό του έκτου προδικαστικού ερωτήματος.

26. Όπως προκύπτει από την απόφαση περί παραπομπής⁸ το εθνικό δικαστήριο, με το ερώτημα αυτό, ζητεί στην πραγματικότητα να διευκρινιστεί εάν τα ενήλικα πρόσωπα στα οποία επιτράπηκε να διαμείνουν στο έδαφος του Ηνωμένου Βασιλείου ως μέλη της οικογένειας και τα οποία, ως εκ τούτου, είναι ελεύθερα να εργαστούν, πρέπει να διατηρούν την ιδιότητα του συντηρούμενου μέλους καθ' όλη τη διάρκεια της ισχύος της άδειας διαμονής τους προκειμένου να καταστεί δυνατή η παράτασή της ή η χορήγηση άδειας μόνιμης διαμονής. Εκτιμώ ότι το ερώτημα αυτό είναι υποθετικής φύσεως και δεν έχει επιρροή στην έκβαση της κύριας δίκης, καθόσον από τα στοιχεία που παρατίθενται στην απόφαση περί παραπομπής ουδόλως προκύπτει ότι οι εφεσίβλητοι της κύριας δίκης θα ήταν υποχρεωμένοι να ζητήσουν την παράταση της ισχύος της άδειας διαμονής τους ή την ανανέωσή της εάν έπαυαν να συντηρούνται από το ζεύγος Rahman. Επομένως, δεν είναι δυνατό να δοθεί απάντηση στο γενικά και αφηρημένα διατυπωμένο ερώτημα χωρίς να ληφθούν υπόψη οι λόγοι για τους οποίους οι εφεσίβλητοι της κύριας δίκης ενδέχεται να πάψουν να συντηρούνται από το ζεύγος Rahman. Ειδικότερα, η απάντηση θα μπορούσε να ποικίλλει αναλόγως του εάν, για παράδειγμα, το μέλος της οικογένειας βρήκε εργασία στο κράτος μέλος υποδοχής ή συντηρείται στο εξής από άλλο πρόσωπο που διαμένει στο κράτος καταγωγής του.

27. Δεδομένου ότι το Δικαστήριο δεν υποχρεούται, πέραν της συγκεκριμένης περιπτώσεως επί της οποίας καλείται να αποφανθεί το εθνικό δικαστήριο, να άρει όλες τις ερμηνευτικές δυσκολίες που προκαλούν οι διατάξεις περί μεταφοράς του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 στο Ηνωμένο Βασίλειο, το έκτο προδικαστικό ερώτημα κρίνεται απαράδεκτο.

B — Οι απαντήσεις στα προδικαστικά ερωτήματα

1. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

28. Τα ερωτήματα που διατυπώνονται στο διατακτικό της αποφάσεως περί παραπομπής αφορούν τρία διακριτά ζητήματα.

29. Το βασικό μέλημα του αιτούντος δικαστηρίου, όπως προκύπτει από το πρώτο και από το δεύτερο προδικαστικό του ερώτημα, είναι να καθοριστεί η έκταση εφαρμογής της υποχρέωσης προς διευκόλυνση η οποία προβλέπεται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38. Προκειμένου να παρασχεθούν στο εθνικό δικαστήριο τα στοιχεία ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης που θα του είναι χρήσιμα για την επίλυση της ενώπιόν του διαφοράς, εκτιμώ πως είναι αναγκαίο να γίνει αναδιατύπωση του πρώτου ερωτήματος, το οποίο πρέπει να εκληφθεί ως αποτελούμενο από δύο σκέλη, εκ των οποίων το πρώτο αφορά το ζήτημα εάν η οδηγία 2004/38 επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λαμβάνουν μέτρα που να διευκολύνουν την είσοδο και τη διαμονή των προσώπων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, αυτής, ενώ το δεύτερο, εφόσον η απάντηση στο πρώτο είναι καταφατική, αφορά το ζήτημα της φύσεως των μέτρων τα οποία επιβάλλεται να λαμβάνουν τα κράτη μέλη.

30. Περαιτέρω, το Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), London, με το τρίτο και το τέταρτο προδικαστικό του ερώτημα, ζητεί διευκρινίσεις ως προς το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38, διερωτώμενο εάν η διάταξη αυτή καλύπτει αποκλειστικώς τα λοιπά μέλη της οικογένειας που έχουν διαμείνει στο ίδιο κράτος με τον πολίτη της Ένωσης και συντηρούνταν από αυτόν στο πρόσφατο παρελθόν πριν την εγκατάστασή του στο κράτος μέλος υποδοχής. Στο μέτρο κατά το οποίο το εθνικό δικαστήριο έχει αμφιβολίες ως προς το συμβατό με το δίκαιο της Ένωσης του άρθρου 8, παράγραφος 2, στοιχείο α, της κανονιστικής πράξεως του 2006,

8 — Βλ. σημείο 41 της αποφάσεως αυτής.

το οποίο προβλέπει την προϋπόθεση της διαμονής των ενδιαφερόμενων προσώπων στο ίδιο κράτος με τον πολίτη της Ένωσης —προϋπόθεση η οποία μπορεί να αντιταχθεί στο αίτημα των εφεσίβλητων της κύριας δίκης—, πρέπει κατά τη γνώμη μου να γίνει δεκτό ότι αντικείμενο του τρίτου ερωτήματος είναι εάν το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 αντιτίθεται στην εθνική ρύθμιση η οποία περιορίζει το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως αποκλειστικώς στα λοιπά μέλη της οικογένειας που έχουν διαμείνει στο ίδιο κράτος με τον πολίτη της Ένωσης πριν την εγκατάσταση του πολίτη αυτού στο κράτος μέλος υποδοχής.

31. Τέλος, με το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί διευκρινίσεις ως προς το περιθώριο εκτιμήσεως που καταλείπει στα κράτη μέλη η οδηγία 2004/38 όσον αφορά τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες τα λοιπά μέλη της οικογένειας αποκτούν δικαίωμα εισόδου και διαμονής και, ειδικότερα, ως προς τη δυνατότητα των κρατών μελών να εξαρτήσουν τη χορήγηση ή την ανανέωση της άδειας διαμονής από προϋποθέσεις σχετικές με τη φύση ή τη διάρκεια της σχέσεως εξαρτήσεως η οποία πρέπει να υφίσταται μεταξύ του αιτούντος και του πολίτη της Ένωσης.

32. Μολονότι το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη αποφανθεί επί της εκτάσεως εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, εντούτοις, οι αποφάσεις και διατάξεις με τις οποίες έχει ερμηνεύσει άλλες ρυθμίσεις της οδηγίας αυτής είναι ενδεικτικές της συλλογιστικής που πρόκειται να ακολουθήσει και, ως εκ τούτου, καθιστούν δυνατό τον προσδιορισμό της ερμηνευτικής προσεγγίσεως που ενδεχομένως θα εφαρμοστεί σε σχέση με την εν λόγω διάταξη προκειμένου να απαντηθούν τα διάφορα ερωτήματα.

33. Από τη νομολογία συνάγονται τέσσερις ερμηνευτικοί κανόνες.

34. Το Δικαστήριο, στηριζόμενο στην τρίτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2004/38, κατά την οποία η οδηγία αποσκοπεί, μεταξύ άλλων, στην ενίσχυση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας και διαμονής όλων των πολιτών της Ένωσης, συνήγαγε, πρώτον, τον κανόνα ότι οι πολίτες της Ένωσης πρέπει να αντλούν από την οδηγία αυτή δικαιώματα που να μην υπολείπονται εκείνων που έχουν κατοχυρωθεί με πράξεις του παράγωγου δικαίου οι οποίες τροποποιήθηκαν ή καταργήθηκαν από την οδηγία αυτή⁹.

35. Δεύτερον, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις της εν λόγω οδηγίας πρέπει να αποτελούν αντικείμενο τελολογικής και χρήσιμης ερμηνείας που να λαμβάνει υπόψη τον σκοπό των διατάξεων της οδηγίας¹⁰. Συναφώς, υπογραμμίζεται ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 ανταποκρίνεται σε δυο αλληλένδετες ανάγκες.

36. Ο πρώτος σκοπός της διατάξεως αυτής είναι να ευνοήσει την ελεύθερη κυκλοφορία των πολιτών της Ένωσης. Ειδικότερα, η πρώτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2004/38 υπενθυμίζει ότι η ιθαγένεια της Ένωσης παρέχει σε κάθε πολίτη της Ένωσης το θεμελιώδες και ατομικό δικαίωμα να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, με την επιφύλαξη των περιορισμών και των όρων που ορίζονται στις Συνθήκες και των μέτρων που λαμβάνονται για την εφαρμογή των εν λόγω περιορισμών¹¹. Υπό το πρίσμα αυτό, το δικαίωμα της οικογενειακής επανενώσεως γίνεται αντιληπτό ως απόρροια του δικαιώματος ελεύθερης κυκλοφορίας κάθε πολίτη της Ένωσης, υπό την έννοια ότι η κυκλοφορία των πολιτών μεταξύ των διαφόρων κρατών μελών ενδέχεται να αποθαρρυνθεί εάν αυτοί δεν μπορούν να κυκλοφορούν συνοδευόμενοι από τα μέλη της οικογένειάς τους. Επομένως, η οικογενειακή επανένωση προστατεύεται ανταντακλαστικά, δηλαδή εμμέσως, λόγω του ενδεχομένου να περιοριστεί η πρακτική αποτελεσματικότητα της ιθαγένειας της Ένωσης.

9 — Βλ. απόφαση της 23ης Νοεμβρίου 2010, C-145/09, Τσακουρίδης (Συλλογή 2010, σ. I-11979, σκέψη 23 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

10 — Βλ. απόφαση της 25ης Ιουλίου 2008, C-127/08, Metock κ.λπ. (Συλλογή 2008, σ. I-6241, σκέψη 68).

11 — Βλ. αποφάσεις της 7ης Οκτωβρίου 2010, C-162/09, Lassal (Συλλογή 2010, σ. I-9217, σκέψη 29), και της 5ης Μαΐου 2011, C-434/09, McCarthy (Συλλογή 2011, σ. I-3375, σκέψη 27).

37. Όπως προκύπτει από την έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2004/38, ο δεύτερος σκοπός του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής συνίσταται στην ενίσχυση της ενότητας της οικογένειας. Επομένως, η κυκλοφορία των μελών της οικογένειας των πολιτών της Ένωσης προστατεύεται όχι μόνον ως δικαίωμα που αντλείται από το δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας των πολιτών της Ένωσης, αλλά χαιρεί επίσης προστασίας λόγω της επενέργειας του δικαιώματος στη διαφύλαξη της ενότητας της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια του όρου.

38. Τρίτον, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι διατάξεις με τις οποίες κατοχυρώνεται ορισμένη θεμελιώδης αρχή, όπως η αρχή της ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων, πρέπει να ερμηνεύονται διασταλτικά, χωρίς να αναιρείται η πρακτική αποτελεσματικότητά τους¹². Αντιστρόφως, το Δικαστήριο έχει διαπλάσει τον κανόνα της συσταλτικής ερμηνείας των περιορισμών στην ελεύθερη κυκλοφορία¹³.

39. Τέταρτον, κατά παγίως ακολουθούμενη νομολογία, από τις απαιτήσεις της ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και της αρχής της ισότητας προκύπτει ότι στο περιεχόμενο μιας διατάξεως της νομοθεσίας της Ένωσης, η οποία δεν παραπέμπει ρητώς στο δίκαιο των κρατών μελών για τον προσδιορισμό της έννοιας και της σημασίας της, πρέπει κανονικά να δίδεται σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση αυτοτελής και ομοιόμορφη ερμηνεία¹⁴. Εξ αυτού έπεται ότι, μολονότι το γράμμα των διατάξεων της οδηγίας 2004/38 δεν παρέχει καμία διευκρίνιση ως προς το πώς πρέπει να ερμηνεύονται οι χρησιμοποιούμενοι στις διατάξεις αυτές όροι ούτε παραπέμπει στα εθνικά δίκαια για την ερμηνεία που πρέπει να δοθεί στους όρους αυτούς, εντούτοις, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, προς τον σκοπό της εφαρμογής της οδηγίας αυτής, οι χρησιμοποιούμενοι όροι συνθέτουν μια αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης, η οποία χρήζει ενιαίας ερμηνείας σε όλα τα κράτη μέλη, λαμβανομένου ιδίως υπόψη του πλαισίου εντός του οποίου χρησιμοποιούνται οι όροι αυτοί και των σκοπών που επιδιώκει η ρύθμιση της οποίας αποτελούν μέρος¹⁵.

40. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω ερμηνευτικών κανόνων, οι οποίοι συνιστούν κατευθυντήριες γραμμές, θα προβώ στην εξέταση των διαφόρων προδικαστικών ερωτημάτων που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο.

2. Εξέταση των προδικαστικών ερωτημάτων

α) Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

41. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατά βάση, να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λαμβάνουν μέτρα που να διευκολύνουν την είσοδο και τη διαμονή των λοιπών μελών της οικογένειας, τα οποία είναι πολίτες τρίτου κράτους και πληρούν ενδεχομένως τις προϋποθέσεις του άρθρου 10, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, ποια είναι η φύση των μέτρων που επιβάλλεται να λαμβάνουν τα κράτη μέλη.

42. Μολονότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας επαναλαμβάνει μια διάταξη η οποία περιλαμβανόταν, με ελαφρώς διαφορετική διατύπωση, στον κανονισμό (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας¹⁶, και στην οδηγία 73/148/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21ης Μαΐου 1973 περί

12 — Βλ. προαναφερθείσα απόφαση Lassal (σκέψη 31).

13 — Βλ. απόφαση της 3ης Ιουνίου 1986, 139/85, Kempf (Συλλογή 1986, σ. 1741, σκέψη 13).

14 — Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2011, C-424/10 και C-425/10, Ziolkowski και Szeja (Συλλογή 2011, σ. I-14035, σκέψη 32 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

15 — Όπ.π. (σκέψεις 33 και 34 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

16 — ΕΕ L 257, σ. 2. Το άρθρο 10, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 όριζε ότι «[τ]α κράτη μέλη διευκολύνουν την είσοδο οποιουδήποτε μέλους της οικογένειας που δεν ωφελείται από τις διατάξεις της παραγράφου 1 εφ' όσον συντηρείται ή ζει στην χώρα προελεύσεως, υπό την αυτή στέγη με τον εργαζόμενο που αναφέρεται ανωτέρω».

καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των υπηκόων των κρατών μελών στο εσωτερικό της Κοινότητας στον τομέα της εγκαταστάσεως και της παροχής υπηρεσιών¹⁷, το Δικαστήριο δεν είχε την ευκαιρία να αποφανθεί επί του ακριβούς περιεχομένου της διατάξεως αυτής. Επιπλέον, κατά τη συγκριτική εξέταση των ρυθμίσεων για τη μεταφορά του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών μελών παρατηρούνται σημαντικές αποκλίσεις¹⁸, οι οποίες καθιστούν επιτακτικότερη την ανάγκη αποσαφήνισης της διατάξεως αυτής.

43. Φρονώ πως είναι αναγκαίο να γίνουν δυο προκαταρκτικές παρατηρήσεις σχετικά με το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως.

44. Πρέπει, κατ' αρχάς, να επισημανθεί ότι, μολονότι το επίμαχο ζήτημα ανέκυψε στο πλαίσιο υποθέσεως η οποία αφορά πολίτες τρίτου κράτους, εντούτοις, το ίδιο ζήτημα ενδέχεται να ανακύψει σε σχέση με όσους πολίτες της Ένωσης ζητούν, πέραν του προσωποπαγούς και αυτοτελούς δικαιώματος διαμονής του οποίου ούτως ή άλλως απολαμβάνουν ως πολίτες της Ένωσης, να τους αναγνωριστεί επιπροσθέτως το παράγωγο δικαίωμα διαμονής που αντλούν από την ιδιότητά τους ως μέλη της οικογένειας¹⁹. Το ζήτημα ενδέχεται επίσης να ανακύψει στην περίπτωση προσώπων στα οποία, εφόσον συντρέχουν σοβαροί λόγοι υγείας, ο πολίτης της Ένωσης οφείλει οπωσδήποτε να παράσχει αυτοπροσώπως φροντίδα καθώς και στην περίπτωση του συντρόφου με τον/την οποίο/-α ο πολίτης της Ένωσης διατηρεί μόνιμη σχέση, δεόντως αποδεδειγμένη, δεδομένου ότι πρέπει επίσης να διευκολυνθεί η είσοδος και η διαμονή των δυο αυτών κατηγοριών προσώπων.

45. Περαιτέρω, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι, μολονότι η οδηγία 2004/38 διευρυνε, χωρίς αμφιβολία, το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως το οποίο αναγνωρίζεται στα μέλη της οικογένειας των πολιτών της Ένωσης, εντάσσοντας στην κατηγορία αυτή, όπως καθορίζεται με το άρθρο 2, σημείο 2, της οδηγίας αυτής, τον σύντροφο με τον οποίο ο πολίτης της Ένωσης έχει συνάψει καταχωρισμένη σχέση συμβίωσης, εντούτοις, η οδηγία αυτή εξακολουθεί να είναι σχετικώς περιοριστική καθόσον, αφενός, σε αντίθεση με την προϊσχύουσα νομοθεσία, περιλαμβάνει μόνο τους «απευθείας» ανιόντες και κατιόντες και, αφετέρου, εξαρτά τη αναγνώριση της ιδιότητας του μέλους της οικογένειας από προϋποθέσεις σχετικές με την ηλικία και τη σχέση εξαρτήσεως.

46. Η απόφαση που πρόκειται να εκδοθεί και η οποία θα ισχύει για όλες τις κατηγορίες προσώπων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, θα είναι ιδιαίτερης σημασίας έστω και εάν δεν πρόκειται να άρει όλες τις δυσκολίες που προκαλεί αυτή η σχετικά αμφίβολου περιεχομένου διάταξη. Η απόφαση θα έχει, κατ' αρχάς, πρακτική σημασία, δεδομένου ότι μπορούν να είναι συχνές οι περιπτώσεις στις οποίες οι πολίτες της Ένωσης επιθυμούν να μετακινούνται συνοδευόμενοι από ή να υποδέχονται μέλη της οικογένειάς τους που δεν εμπίπτουν στον κατά το άρθρο 2, σημείο 2, της οδηγίας 2004/38 ορισμό. Θα έχει επίσης σημασία από θεωρητικής απόψεως διότι η απόφαση αυτή θα συνιστά ένα περαιτέρω βήμα στην υπό διαμόρφωση νομολογία του Δικαστηρίου και θα συμβάλει στη διάπλαση των κανόνων που διέπουν την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης.

47. Δυο διαμετρικά αντίθετες ερμηνευτικές εκδοχές συγκρούονται εν προκειμένω.

17 — ΕΕ L 172, σ. 14. Το άρθρο 1, παράγραφος 2, της οδηγίας 73/148 όριζε ότι «[τ]α κράτη μέλη ευνοούν την είσοδο οποιουδήποτε άλλου μέλους της οικογένειας των υπηκόων που αναφέρονται στην παράγραφο 1, περιπτώσεις α' και β', ή των συζύγων τους, το οποίο στην χώρα προελεύσεως συντηρείται από αυτούς ή ζει μαζί τους υπό την αυτή στέγη».

18 — Βλ. έκθεση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας 2004/38 [COM(2008) 840 τελικό]. Στην έκθεση αυτή, η οποία καταρτίστηκε στις 10 Δεκεμβρίου 2008, επισημαίνεται ότι δεκατρία κράτη μέλη δεν προέβησαν σε ορθή μεταφορά του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, ενώ δέκα κράτη μέλη επεξέτειναν το αυτόματο δικαίωμα διαμονής με τον πολίτη της Ένωσης στην κατηγορία αυτή των μελών της οικογένειας (σημείο 3.1).

19 — Τέτοια θα μπορούσε να είναι, παραδείγματος χάριν, η περίπτωση πολίτη της Ένωσης ο οποίος δεν εργάζεται και δεν διαθέτει επαρκείς πόρους για να αποκτήσει, δυνάμει του άρθρου 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 2004/38, δικαίωμα διαμονής για περισσότερους από τρεις μήνες.

48. Εάν γίνει δεκτή η επεκτατική ερμηνεία της διατάξεως, το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 θα έχει την έννοια ότι επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λαμβάνουν μέτρα βάσει των οποίων αναγνωρίζεται κατ' αρχήν ένα υποκειμενικό δικαίωμα εισόδου και διαμονής ιδίως στα λοιπά συντηρούμενα μέλη της οικογένειας του πολίτη της Ένωσης ή στα λοιπά μέλη που διαβιούν υπό τη στέγη του.

49. Εάν γίνει δεκτή η άκρως περιοριστική ερμηνεία της διατάξεως, η διάταξη αυτή θα έχει την έννοια της απλής προτροπής η οποία στερείται νομικής δεσμευτικότητας. Υπό το πρίσμα αυτό, τα κράτη μέλη απλώς καλούνται να λάβουν μέτρα που να διευκολύνουν την είσοδο και τη διαμονή των λοιπών μελών της οικογένειας, οπότε δεν διατρέχουν τον κίνδυνο επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση που αδρανήσουν. Στην περίπτωση αυτή, η επίμαχη διάταξη θα εξομοιωνόταν προς μια απλή ευχή όσον αφορά τις ενέργειες των κρατών μελών, προς μια απλή σύσταση χωρίς δεσμευτικό χαρακτήρα²⁰, και θα αποτελούσε μία ακόμη έκφραση του «άτονου δικαίου» από το οποίο ελλείπει το στοιχείο του καταναγκασμού.

50. Κατά τη γνώμη μου, καμία από τις προαναφερθείσες «ακραίες» εκδοχές δεν μπορεί να γίνει δεκτή.

51. Κατά της επεκτατικής ερμηνείας μπορούν να προβληθούν πολλά επιχειρήματα.

52. Κατ' αρχάς, πρέπει να ληφθεί υπόψη το περιεχόμενο της οδηγίας 2004/38. Μολονότι με την οδηγία αυτήν παρέχεται αυτόματο δικαίωμα εισόδου και διαμονής στα «μέλη της οικογένειας» που απαριθμούνται στο άρθρο 2, σημείο 2, της οδηγίας αυτής, εντούτοις, το άρθρο 3, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας ορίζει απλώς ότι κάθε κράτος μέλος «διευκολύνει» την είσοδο και τη διαμονή των μελών της οικογένειας υπό την ευρεία έννοια. Όπως σαφώς προκύπτει από τις διατάξεις αυτές, βούληση του νομοθέτη της Ένωσης ήταν να κάνει σαφή διάκριση, όσον αφορά την οικογένεια του πολίτη της Ένωσης, μεταξύ των πλησιέστερων μελών της οικογένειας, τα οποία έχουν πραγματικό και αυτόματο δικαίωμα να εισέρχονται και να διαμένουν στο έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής με τον πολίτη της Ένωσης, και των απώτερων μελών της οικογένειάς του, τα οποία δεν αποκτούν δικαίωμα εισόδου και διαμονής που να απορρέει από την οδηγία 2004/38. Επιπλέον, η οδηγία αυτή ορίζει ότι κάθε κράτος μέλος πρέπει να διευκολύνει την είσοδο και τη διαμονή των λοιπών μελών της οικογένειας «σύμφωνα με την εθνική του νομοθεσία», πράγμα το οποίο σημαίνει ότι η αναγνώριση των δικαιωμάτων εισόδου και διαμονής δεν απορρέει ευθέως από την οδηγία 2004/38, αλλά προκύπτει κατ' ανάγκη από το εσωτερικό δίκαιο του κράτους μέλους.

53. Η ύπαρξη της διακρίσεως αυτής ενισχύεται και από την έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 2004/38, η οποία αποτελεί καθοριστικό στοιχείο για την ερμηνεία του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, εφόσον περιλήφθηκε στην οδηγία με σκοπό να διασαφηνιστεί το περιεχόμενο της επίμαχης διατάξεως. Ειδικότερα, μολονότι ούτε η πρόταση οδηγίας της 23ης Μαΐου 2001 της Επιτροπής²¹ ούτε η τροποποιημένη πρόταση της 15ης Απριλίου 2003²² περιλάμβαναν την ως άνω επεξηγηματική αιτιολογική σκέψη, από την κοινή θέση (ΕΚ) 6/2004, που καθόρισε το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 5 Δεκεμβρίου 2003²³, προκύπτει ότι το όργανο αυτό προσέθεσε την έκτη αιτιολογική σκέψη «με στόχο να διευκρινισθεί η έννοια της διευκόλυνσης που προβλέπεται στο άρθρο 3». Στη νέα αυτή αιτιολογική σκέψη γίνεται διάκριση μεταξύ, αφενός, των προσώπων που εμπίπτουν στον ορισμό της έννοιας «μέλη της οικογένειας» κατά το άρθρο 2, σημείο 2, της οδηγίας 2004/38, τα οποία αποκτούν το χαρακτηριζόμενο ως «αυτόματο» δικαίωμα εισόδου και διαμονής και, αφετέρου, των λοιπών μελών της οικογένειας, που δεν αποκτούν το δικαίωμα αυτό.

20 — Άρθρο 288, δεύτερο εδάφιο, ΣΛΕΕ.

21 — Πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών [COM(2001) 257 τελικό].

22 — Τροποποιημένη πρόταση οδηγίας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών [COM(2003) 199 τελικό].

23 — ΕΕ 2004, C 54 E, σ. 12.

54. Ούτε όμως και η άκρως περιοριστική ερμηνεία είναι πειστική.

55. Από τη χρήση της οριστικής εγκλίσεως στο άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, συνάγεται ότι η διάταξη αυτή επιβάλλει, με δεσμευτικό τρόπο, στα κράτη μέλη την υποχρέωση να διευκολύνουν την είσοδο και τη διαμονή των λοιπών μελών της οικογένειας.

56. Κατά την αντίληψη των συντακτών της, η διάταξη αυτή δεν θεσπίστηκε ως απλή ευχή αλλά, αντιθέτως, ως διάταξη που διαθέτει δεσμευτική ισχύ έναντι των κρατών μελών, ανεξαρτήτως του περιθωρίου εκτιμής που καταλείπει στα κράτη αυτά.

57. Ενδεικτική είναι και η σύγκριση των όρων του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 με τους όρους του άρθρου 4, παράγραφοι 2 και 3, της οδηγίας 2003/86/EK του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης²⁴. Ενώ, κατά την οδηγία 2004/38, τα κράτη μέλη «διευκολύν[ουν]» την είσοδο και τη διαμονή των μελών της οικογένειας του πολίτη της Ένωσης που δεν εμπίπτουν στον ορισμό του στενού πυρήνα της οικογένειας, αντιθέτως, κατά την οδηγία 2003/86, «μπορούν να επιτρέπουν» την είσοδο και τη διαμονή των ανιόντων, των άγαμων ενήλικων τέκνων που αδυνατούν αντικειμενικά να καλύψουν τις ανάγκες τους και του εκτός γάμου συντρόφου, πολίτη τρίτου κράτους, ο οποίος συνδέεται με τον συντηρούντα με καταχωρισμένη σχέση συμβιώσεως.

58. Κατά συνέπεια, εκτιμώ ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 δεν παρέχει στα κράτη μέλη μια απλή δυνατότητα, αλλά τους επιβάλλει μιαν αληθινή υποχρέωση να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για να διευκολυνθεί η είσοδος και η διαμονή των προσώπων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής. Μένει να διευκρινιστεί ποιο είναι το περιεχόμενο, η ακριβής έκταση εφαρμογής αυτής της υποχρέωσης.

59. Ενώ οι Κυβερνήσεις της Δανίας, της Πολωνίας και του Ηνωμένου Βασιλείου καθώς και η Επιτροπή φρονούν ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 επιβάλλει απλώς υποχρεώσεις διαδικαστικού περιεχομένου, το AIRE Centre, στις γραπτές του παρατηρήσεις, υποστηρίζει ότι από τη διάταξη αυτή απορρέει ένα «τεκμήριο υπέρ της αποδοχής» υπό την έννοια ότι, σε περίπτωση που τα πρόσωπα που εμπίπτουν στην κατηγορία των λοιπών μελών της οικογένειας μπορούν να προσκομίσουν τα απαιτούμενα κατά το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ε', της οδηγίας αυτής, αποδεικτικά στοιχεία αλλά δεν πληρούν τις προϋποθέσεις που τάσσει το εθνικό δίκαιο του κράτους μέλους υποδοχής, απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να κρίνει εάν οι εθνικές διατάξεις επαρκούν για να διασφαλιστεί η πρακτική αποτελεσματικότητα του τεκμηρίου που δημιουργεί το άρθρο 3, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας.

60. Κατά τη γνώμη μου, δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθεί ότι υφίστανται όντως υποχρεώσεις διαδικαστικού περιεχομένου. Έχω την άποψη ότι η οδηγία 2004/38 επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να προβλέπουν, όσον αφορά τα πρόσωπα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής αυτής της διατάξεως, τουλάχιστον τη δυνατότητα εκδόσεως αποφάσεως επί του αιτήματος εισόδου και διαμονής των εν λόγω προσώπων που να βασίζεται σε ενδελεχή εξέταση της προσωπικής τους καταστάσεως και που, σε περίπτωση απορρίψεως του αιτήματος, να είναι αιτιολογημένη και να μπορεί να προσβληθεί ενώπιον δικαιοδοτικού οργάνου.

61. Η ως άνω ερμηνεία του περιεχομένου του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 ανταποκρίνεται στη βούληση του νομοθέτη της Ένωσης, όπως αυτή αποτυπώνεται στην έκτη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας αυτής, κατά την οποία το κράτος μέλος υποδοχής οφείλει να εξετάζει την κατάσταση του αιτούντος λαμβάνοντας υπόψη τη σχέση του με τον πολίτη της Ένωσης ή οποιοσδήποτε άλλες συνθήκες, όπως η οικονομική ή συγγενική εξάρτησή του από τον πολίτη της Ένωσης.

24 — EE L 251, σ. 12.

62. Κατά τη γνώμη μου, η ερμηνεία αυτή ενισχύεται προ πάντων από το άρθρο 3, παράγραφος 2, τελευταίο εδάφιο, της οδηγίας 2004/38, το οποίο ορίζει ρητώς ότι το κράτος μέλος υποδοχής «αναλαμβάνει εκτενή εξέταση της προσωπικής κατάστασης και αιτιολογεί κάθε άρνηση εισόδου ή διαμονής των προσώπων [που απαριθμούνται στο πρώτο εδάφιο]».

63. Αντιθέτως, δεν συμμερίζομαι την άποψη του AIRE Centre ότι το τεκμήριο υπέρ της αποδοχής ισχύει για τα λοιπά μέλη της οικογένειας. Κατ' αρχάς, η απαίτηση του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38 να υφίσταται σχέση εξαρτήσεως με τον πολίτη της Ένωσης συνιστά, κατά τη γνώμη μου, όχι τεκμήριο, αλλά αναγκαία προϋπόθεση για την εφαρμογή αυτής της διατάξεως. Στη συνέχεια, εάν γινόταν δεκτό ότι το τεκμήριο υπέρ της αποδοχής απορρέει ευθέως από την οδηγία, αυτό, κατά τη γνώμη μου, δεν θα συμβιβαζόταν με το γεγονός ότι, όπως προκύπτει από τη φράση «σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία του», η οδηγία παραπέμπει στο δίκαιο των κρατών μελών για τον καθορισμό των προϋποθέσεων αποκτήσεως του δικαιώματος εισόδου και διαμονής.

64. Η υποχρέωση προς διευκόλυνση είναι διατυπωμένη με γενικούς όρους που παρέχουν στα κράτη μέλη ευρύτατο περιθώριο εκτιμήσεως, του οποίου την έκταση καταδεικνύει με έντονο τρόπο η ρητή παραπομπή στην εθνική νομοθεσία. Με αυτά τα δεδομένα, δεν μπορεί να συνάγεται οποιοδήποτε τεκμήριο υπέρ της αποδοχής. Κατά τη γνώμη μου, η οδηγία 2004/38, καθόσον περιλαμβάνει μια διάταξη που ορίζει απλώς ελάχιστες προδιαγραφές και, συνακόλουθα, επιτρέπει ενδεχόμενες αποκλίσεις μεταξύ των κρατών μελών όσον αφορά τις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής όσων προσώπων εμπίπτουν στο άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας αυτής, επιβάλλει την εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών μέχρις ενός ορισμένου βαθμού.

65. Αυτό δεν σημαίνει ότι τα κράτη μέλη έχουν την απόλυτη ελευθερία να διευκολύνουν, κατά βούληση, την είσοδο και τη διαμονή όσων προσώπων εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως.

66. Δεδομένου ότι η διάταξη του δικαίου της Ένωσης, η οποία περιλαμβάνει ρητή παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών, δεν μπορεί κατ' αρχήν να ερμηνευτεί αυτοτελώς και ενιαία²⁵, επιβάλλεται, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, να γίνεται ακριβώς εξέταση του περιεχομένου της παραπέμπουσας στα εθνικά δίκαια διατάξεως ώστε να προσδιορίζεται με ακρίβεια το περιθώριο εκτιμήσεως που καταλείπεται στα κράτη μέλη²⁶.

67. Κατά τη γνώμη μου, η διευκρίνιση της διατυπώσεως που χρησιμοποιεί ο νομοθέτης της Ένωσης στο άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 για να προσδιορίσει, έστω και κατ' αποκλεισμό, το υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής της υποχρέωσης προς διευκόλυνση συνεπάγεται την υποχρέωση αυτοτελούς και ομοιόμορφης ερμηνείας των εννοιών που χρησιμοποιούνται στη διάταξη αυτή για τον καθορισμό των δικαιούχων του σχετικού δικαιώματος, ανεξαρτήτως οποιουδήποτε περιθωρίου εκτιμήσεως. Εξ αυτού έπεται ότι τα κράτη μέλη δεν επιτρέπεται να περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής, είτε ευθέως, αποφασίζοντας, για παράδειγμα, να μην εφαρμόζουν μέτρα διευκολύνσεως έναντι όσων μελών της οικογένειας σε ευθεία γραμμή βρίσκονται πέραν ενός ορισμένου βαθμού συγγένειας ή έναντι των συγγενών σε πλάγια γραμμή ή, ακόμη, έναντι του συντρόφου με τον οποίο ο πολίτης της Ένωσης συνδέεται σε μόνιμη βάση, είτε εμμέσως, ορίζοντας προϋποθέσεις που έχουν ως αντικείμενο ή ως συνέπεια να αποκλείονται από τα μέτρα αυτά ορισμένες κατηγορίες προσώπων. Κατά τη γνώμη μου, δεν είναι, για παράδειγμα, δυνατό να εξαρτάται η άσκηση των αναγνωρισμένων δικαιωμάτων του συντρόφου με τον οποίο συνδέεται ο πολίτης της Ένωσης σε μόνιμη βάση από τη σύναψη καταχωρισμένης σχέσεως συμβίσεως ή από την προϋπόθεση να εξομοιώνεται η καταχωρισμένη σχέση συμβίσεως με τον γάμο, όπως σχετικώς προβλέπεται στο άρθρο 2, σημείο 2, στοιχείο β', της οδηγίας 2004/38.

25 — Η διαπίστωση αυτή συνάγεται εξ αντιδιαστολής από τον ερμηνευτικό κανόνα που υπομνήσθηκε στο σημείο 39 των ανά χειράς προτάσεων.

26 — Βλ., ιδίως, απόφαση της 26ης Ιουνίου 2001, C-173/99, BECTU (Συλλογή 2001, σ. I-4881, σκέψη 53).

68. Επιπλέον, το περιθώριο εκτιμήσεως των κρατών μελών υπόκειται, κατ' εμέ, σε έναν διττό περιορισμό.

69. Κατά πρώτο λόγο, κατ' εφαρμογή του κριτηρίου το οποίο διαμορφώθηκε με τις αποφάσεις της 2ας Οκτωβρίου 2003, C-148/02, Garcia Avello²⁷, της 14ης Οκτωβρίου 2008, C-353/06, Grunkin et Paul²⁸, καθώς και της 22ας Δεκεμβρίου 2010, C-208/09, Sayn-Wittgenstein²⁹, και το οποίο επαναλαμβάνεται στην προπαρατεθείσα απόφαση McCarthy³⁰, το επίμαχο εθνικό μέτρο δεν πρέπει να έχει ως συνέπεια την αδικαιολόγητη παρεμπόδιση της ασκήσεως του δικαιώματος του πολίτη της Ένωσης να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών. Φρονώ ότι η παρεμπόδιση αυτή είναι πρόδηλη όταν αποδεικνύεται ότι ο πολίτης της Ένωσης υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει το έδαφος του κράτους μέλους υποδοχής ή, κατά μείζονα λόγο, να εγκαταλείψει την επικράτεια της Ένωσης στο σύνολό της. Επιπλέον, στην τελευταία αυτή περίπτωση, σύμφωνα με όσα έκρινε το Δικαστήριο με την απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2011, C-256/11, Dereci κ.λπ.³¹, το αποτέλεσμα θα ήταν η στέρηση της δυνατότητας για πραγματική άσκηση του βασικού πυρήνα των δικαιωμάτων που συναρτώνται προς την ιδιότητα του πολίτη της Ένωσης, από την οποία απορρέει η αναγνώριση του δικαιώματος διαμονής υπέρ των μελών της οικογένειας, δεδομένου ότι το Δικαστήριο χρησιμοποιεί την έννοια αυτή όχι μόνο ως συνδεδετικό στοιχείο με το δίκαιο της Ένωσης, προκειμένου να υπαγάγει στο προστατευτικό πεδίο του δικαίου αυτού περιπτώσεις οι οποίες, ελλείψει διασυνωριακού χαρακτήρα, δεν θα μπορούσαν κανονικά να υπαχθούν, αλλά και ως κανόνα του ουσιαστικού δικαίου, καθόσον η πραγματική άσκηση του δικαιώματος διαμονής του πολίτη της Ένωσης συνεπάγεται την αναγνώριση του δικαιώματος αυτού και υπέρ των μελών της οικογένειάς του.

70. Κατά δεύτερο λόγο, η υποχρέωση σεβασμού του δικαιώματος στην ιδιωτική και οικογενειακή ζωή, όπως αυτό κατοχυρώνεται με το άρθρο 7 του Χάρτη, ο οποίος, δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, ΣΕΕ, έχει αποκτήσει το ίδιο νομικό κύρος με τις Συνθήκες, συνιστά το όριο του περιθωρίου εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη μέλη.

71. Το Δικαστήριο αναγνώρισε το θεμελιώδες δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή ως μέρος των γενικών αρχών του δικαίου της Ένωσης. Ειδικότερα, στην προπαρατεθείσα απόφαση Metock κ.λπ. διευκρίνισε ότι «το να στερούνται οι πολίτες της Ένωσης τη δυνατότητα να έχουν ομαλή οικογενειακή ζωή στο κράτος μέλος υποδοχής αποτελεί σοβαρό κώλυμα στην άσκηση των ελευθεριών που τους εγγυάται η Συνθήκη»³². Το Δικαστήριο, στην προπαρατεθείσα απόφαση Dereci κ.λπ., αφού υπενθύμισε ότι το άρθρο 7 του Χάρτη αναγνωρίζει δικαιώματα τα οποία αντιστοιχούν σε όσα κατοχυρώνει το άρθρο 8, παράγραφος 1, της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, που υπεγράφη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950³³, και ότι στο άρθρο 7 του Χάρτη πρέπει να προσδίδεται η ίδια έννοια και το ίδιο περιεχόμενο με αυτά που προσδίδονται στο άρθρο 8, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ, όπως αυτό ερμηνεύεται στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, έκρινε ότι το αιτούν δικαστήριο όφειλε, στην προκειμένη περίπτωση, να ελέγξει εάν η άρνηση αναγνώρισεως του δικαιώματος διαμονής των προσφευγόντων, πολιτών τρίτων κρατών και μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης, συνιστούσε προσβολή του δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής³⁴.

27 — Συλλογή 2003, σ. I-11613.

28 — Συλλογή 2008, σ. I-7639.

29 — Συλλογή 2010, σ. I-13693.

30 — Σκέψεις 49 έως 53 της αποφάσεως αυτής.

31 — Συλλογή 2011, σ. I-11315, σκέψη 66.

32 — Σκέψη 62.

33 — Στο εξής: ΕΣΔΑ.

34 — Προαναφερθείσα απόφαση Dereci κ.λπ. (σκέψεις 70 έως 72).

72. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει κατ' επανάληψη κρίνει ότι το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ δεν διασφαλίζει στους αλλοδαπούς «το δικαίωμα να επιλέγουν τον καταλληλότερο τόπο για να διάγουν τον οικογενειακό τους βίο»³⁵ και ότι δεν επιβάλλει στα κράτη «τη γενική υποχρέωση, αφενός, να σέβονται την απόφαση των έγγαμων ζευγαριών ως προς την επιλογή του κοινού τόπου κατοικίας τους και, αφετέρου, να επιτρέπουν την οικογενειακή επανένωση στο έδαφός τους»³⁶. Εντούτοις, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκρινε ότι, με βάση το άρθρο αυτό, μπορούν να γεννώνται υποχρεώσεις προς ορισμένη πράξη, σύμφυτες με τον πραγματικό σεβασμό της οικογενειακής ζωής³⁷, που να επιβάλλουν στο οικείο κράτος να επιτρέπει σε ορισμένο πρόσωπο να εισέλθει στο έδαφός του.

73. Βάσει της ερμηνείας αυτής, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, μολονότι η ΕΣΔΑ δεν κατοχυρώνει υπέρ των αλλοδαπών το δικαίωμα εισόδου ή διαμονής σε ένα συγκεκριμένο κράτος, εντούτοις, η απαγόρευση σε ορισμένο πρόσωπο να εισέλθει στο κράτος στο οποίο διαβιούν οι πλησιέστεροι συγγενείς του ενδέχεται να αποτελεί επέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της οικογενειακής του ζωής το οποίο προστατεύεται από το άρθρο 8, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ. Αυτού του είδους η επέμβαση είναι αντίθετη προς την ΕΣΔΑ όταν δεν πληροί τις απαιτήσεις του άρθρου 8, παράγραφος 2, αυτής, ήτοι όταν δεν «προβλέπεται υπό του νόμου», όταν δεν εξυπηρετεί έναν ή περισσότερους από τους σκοπούς που απαριθμούνται στην εν λόγω παράγραφο και όταν δεν είναι αναγκαία «εις μίαν δημοκρατική κοινωνία», δηλαδή «δεν δικαιολογείται από επιτακτική κοινωνική ανάγκη» και, ιδίως, είναι δυσανάλογη προς τον θεμιτό σκοπό που επιδιώκεται με αυτήν³⁸.

74. Επομένως, με βάση τον συνδυασμό, αφενός, του δικαιώματος διαμονής το οποίο συναρτάται προς την ιθαγένεια της Ένωσης και, αφετέρου, της προστασίας της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής, όπως η προστασία αυτή διασφαλίζεται κατά το δίκαιο της Ένωσης, καθίσταται δυνατό να θεμελιωθεί δικαίωμα διαμονής υπέρ των μελών της οικογένειας πολίτη της Ένωσης.

75. Το δικαίωμα αυτό δεν πρέπει, κατά τη γνώμη μου, να περιορίζεται στα πλησιέστερα μέλη της οικογένειας. Μολονότι το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ εγγυάται αποκλειστικώς την άσκηση του δικαιώματος στον σεβασμό της «υφιστάμενης» οικογενειακής ζωής και μολονότι έχει κριθεί ότι, όσον αφορά ειδικώς την είσοδο, τη διαμονή και την απομάκρυνση των αλλοδαπών, η έννοια της οικογένειας πρέπει να περιορίζεται στον «στενό πυρήνα της οικογένειας»³⁹, εντούτοις, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έχει αποδεχθεί τη διευρυμένη έννοια της οικογενειακής ζωής⁴⁰, ίδιον της οποίας είναι η συνδρομή νομικών ή πραγματικών στοιχείων που καταδεικνύουν την ύπαρξη μιας προσωπικής και στενής σχέσεως, με συνέπεια να μπορούν, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να υπαχθούν στην έννοια αυτή, για παράδειγμα, οι σχέσεις μεταξύ ανιόντων και κατιόντων δευτέρου βαθμού⁴¹ ή μεταξύ αδελφών⁴². Ακόμη και εν τοις πράγμασι σχέσεις, εκτός οποιουδήποτε δεσμού συγγένειας, έχουν υπαχθεί στην έννοια της «οικογενειακής ζωής»⁴³.

35 — Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση Ahmut κατά Κάτω Χωρών της 28ης Νοεμβρίου 1996, *Recueil des arrêts et décisions* 1996-VI, σ. 2030, § 71.

36 — Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση Gül κατά Ελβετίας της 19ης Φεβρουαρίου 1996, *Recueil des arrêts et décisions* 1996-I, σ. 174, § 38, και προαναφερθείσα απόφαση Ahmut κατά Κάτω Χωρών, § 67.

37 — Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση Sen κατά Κάτω Χωρών της 21ης Δεκεμβρίου 2001, *Recueil des arrêts et décisions* 2001-I, § 31.

38 — Απόφαση της 23ης Σεπτεμβρίου 2003, C-109/01, Akrich (Συλλογή 2003, σ. I-9607, σκέψη 59 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

39 — Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση Slivenko κατά Λετονίας της 9ης Οκτωβρίου 2003, *Recueil des arrêts et décisions* 2003-X, § 94.

40 — Δεν λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, σχέσεις οι οποίες κανονικά εμπίπτουν στο δικαίωμα της οικογενειακής ζωής προστατεύονται με βάση το δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής ζωής (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Slivenko κατά Λετονίας, § 95).

41 — Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση Marckx κατά Βελγίου της 13ης Ιουνίου 1979, σειρά Α αριθ. 31, § 45.

42 — Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση Moustaqim κατά Βελγίου της 18ης Φεβρουαρίου 1991, σειρά Α αριθ. 193. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, προκειμένου να κρίνει ότι συνιστά παράβαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ η απέλαση από το Βέλγιο Μαροκινού πολίτη, έλαβε υπόψη την παρουσία των αδελφών του προσώπου αυτού στο Βέλγιο.

43 — Βλ. ΕΔΔΑ, απόφαση X, Y και Z κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 22ας Απριλίου 1997, *Recueil des arrêts et décisions* 1997-II, § 36.

76. Κατά τη γνώμη μου, δυνάμει της αρχής της απαγορεύσεως των διακρίσεων, η έννοια της οικογένειας δεν επιτρέπεται να είναι εύπλαστη και να μεταβάλλεται αναλόγως του αν τα μέλη της οικογένειας του οικείου πολίτη της Ένωσης είναι τα ίδια πολίτες της Ένωσης ή πολίτες τρίτου κράτους. Για να καταστεί δυνατός ο καθορισμός του πεδίου εφαρμογής του θεμελιώδους δικαιώματος στον σεβασμό της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής, η έννοια της οικογένειας δεν επιτρέπεται να μεταβάλλεται με βάση τους, κατά το μάλλον ή ήττον, περιοριστικούς ορισμούς που περιέχονται στις διατάξεις του δευτερογενούς δικαίου.

77. Από τα ανωτέρω συνάγω ότι όλες οι κατηγορίες προσώπων που απαριθμούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 μπορούν κατ' αρχήν να επικαλούνται το θεμελιώδες δικαίωμα στον σεβασμό της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής.

78. Όσον αφορά την περίπτωση των εφείβλητων της κύριας δίκης, δεν έχει αποδειχθεί, βάσει και μόνο των πραγματικών στοιχείων που εκτίθενται στην απόφαση περί παραπομπής, ότι η άρνηση των αρχών του Ηνωμένου Βασιλείου να χορηγήσουν άδεια διαμονής στον αδελφό, στον ετεροθαλή αδελφό και στον ανιψιό του M. Rahman είχε ως συνέπεια την προσβολή του δικαιώματος της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής της συζύγου Rahman. Πάντως, φρονώ ότι τα σχετικά ζητήματα πρέπει να εξεταστούν σε μεμονωμένη βάση, λαμβανομένων υπόψη των ιδιαίτερων περιστάσεων κάθε περιπτώσεως, και ότι, ως εκ τούτου, η εξέταση αυτή είναι καθήκον του εθνικού δικαστηρίου, στο οποίο απόκειται να ελέγξει εάν το δικαίωμα της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής της συζύγου Rahman εθίγη με δυσανάλογο τρόπο.

79. Κατόπιν των ανωτέρω, προτείνω τα εξής:

- Αφενός, το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 έχει την έννοια ότι επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λαμβάνουν τα μέτρα που είναι αναγκαία για να διευκολύνεται η είσοδος και η διαμονή στο έδαφός τους όλων των προσώπων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι στα πρόσωπα αυτά πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα να αποκτήσουν δικαίωμα εισόδου και διαμονής κατόπιν ενδεδειγμένης εξετάσεως του αιτήματός τους, με συνεκτίμηση της προσωπικής τους καταστάσεως, και, εάν το αίτημά τους απορριφθεί, να προβλέπεται η δυνατότητα εκδόσεως αποφάσεως με επαρκή αιτιολογία που να μπορεί να προσβληθεί ενώπιον δικαιοδοτικού οργάνου. Η εν λόγω διάταξη δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να αναγνωρίζουν αυτομάτως δικαίωμα εισόδου και διαμονής στα λοιπά μέλη της οικογένειας, πολίτες τρίτου κράτους, που πληρούν τις απαιτήσεις του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο ε', της οδηγίας αυτής·
- αφετέρου, το πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης, ιδίως οι διατάξεις περί της ιθαγένειας της Ένωσης και περί της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής, και το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, δεν επιτρέπουν σε κράτος μέλος να αρνηθεί τη διαμονή στο έδαφός του ενός πολίτη τρίτου κράτους ο οποίος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της προαναφερθείσας διατάξεως της οδηγίας και επιθυμεί να διαμείνει εκεί με μέλος της οικογένειάς του που είναι πολίτης της Ένωσης, εφόσον η άρνηση αυτή έχει ως συνέπεια να κωλύεται αδικαιολόγητα η άσκηση του δικαιώματος του εμπλεκόμενου πολίτη της Ένωσης να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών ή έχει ως συνέπεια να θίγεται δυσανάλογα το δικαίωμά του σε σεβασμό της ιδιωτικής και της οικογενειακής του ζωής, πράγμα το οποίο είναι αρμόδιο να ελέγξει το αιτούν δικαστήριο.

β) Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

80. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατά βάση, να διευκρινιστεί εάν ένα από τα λοιπά μέλη της οικογένειας, το οποίο δεν μπορεί να πληροί τις προβλεπόμενες στην εθνική νομοθεσία απαιτήσεις, μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38.

81. Δεδομένου ότι δεν είναι αναγκαίο να εκτεθούν λεπτομερώς οι από μακρού παγιωμένες αρχές που διέπουν το άμεσο αποτέλεσμα των οδηγιών, απλώς υπενθυμίζεται ότι, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, «σε όλες τις περιπτώσεις που οι διατάξεις οδηγίας εμφανίζονται, από απόψεως περιεχομένου, ανεπιφύλακτες και επαρκώς ακριβείς, μπορεί να γίνει επίκληση των διατάξεων αυτών, έναντι κάθε εθνικής διατάξεως μη σύμφωνης προς την οδηγία, ελλείψει εμπροθέσμων μέτρων εφαρμογής, ή εφόσον οι διατάξεις αυτές μπορούν να καθορίσουν δικαιώματα που οι ιδιώτες μπορούν να επικαλεστούν έναντι του κράτους»⁴⁴. Σε ορισμένες περιπτώσεις το Δικαστήριο δεν εξετάζει τις προϋποθέσεις της ακρίβειας και του ανεπιφύλακτου και εστιάζει την προσοχή του στην προϋπόθεση του περιθωρίου εκτιμήσεως που διαθέτουν τα κράτη μέλη, καλώντας, στην περίπτωση αυτή, το εθνικό δικαιοδοτικό όργανο να ελέγξει εάν ο εθνικός νομοθέτης υπερέβη τα όρια του περιθωρίου εκτιμήσεως που καθορίζει η οδηγία⁴⁵.

82. Όπως επισημάνθηκε, το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 επιβάλλει, κατά τη γνώμη μου, στα κράτη μέλη την ειδική υποχρέωση να παρέχουν στα πρόσωπα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής τη δυνατότητα να αποκτήσουν δικαίωμα εισόδου και διαμονής κατόπιν ενδελεχούς εξετάσεως του αιτήματός τους. Αυτή η ελάχιστη διαδικαστική υποχρέωση ενέχει το διττό στοιχείο της ακρίβειας και του ανεπιφύλακτου, το οποίο απαιτείται προκειμένου να μπορεί η διάταξη της οδηγίας να παράγει άμεσο αποτέλεσμα.

83. Παρά το σχετικώς ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως των κρατών μελών όσον αφορά ιδίως τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση του δικαιώματος εισόδου ή διαμονής, έχω τονίσει πως οι εθνικές νομοθεσίες δεν επιτρέπεται να περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38, ελαττώνοντας άμεσα ή έμμεσα τις κατηγορίες των δικαιούχων. Επομένως, εκτιμώ ότι μπορούν να επικαλούνται ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου το μη συμβατό των διατάξεων αυτών με το άρθρο 3, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας όσοι ιδιώτες αποκλείονται από το πεδίο εφαρμογής των εθνικών διατάξεων περί μεταφοράς στην εσωτερική έννομη τάξη της υποχρέωσης προς διευκόλυνση εξαιτίας του γεγονότος ότι οι διατάξεις αυτές επιβάλλουν ιδιαίτερες απαιτήσεις που δεν προβλέπονται από την οδηγία.

84. Όσον αφορά, ειδικότερα, την υπό κρίση περίπτωση, εφόσον καταδειχθεί ότι οι εφεσίβλητοι της κύριας δίκης εμπίπτουν όντως στην κατηγορία των λοιπών συντηρούμενων μελών της οικογένειας υπό την έννοια της οδηγίας 2004/38, αυτοί θα μπορούσαν να προσβάλουν την πράξη με την οποία η διοίκηση αρνήθηκε να εξετάσει το αίτημά τους με την αιτιολογία ότι δεν διέμεναν στο ίδιο κράτος με το ζεύγος Rahman πριν την εγκατάσταση του ζεύγους αυτού στο Ηνωμένο Βασίλειο⁴⁶.

85. Για τους λόγους αυτούς, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα την απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 παρέχει στα λοιπά μέλη της οικογένειας τα οποία πληρούν τις οριζόμενες στη διάταξη αυτή προϋποθέσεις το δικαίωμα να την επικαλούνται ενώπιον εθνικού δικαιοδοτικού οργάνου προκειμένου, ιδίως, να μην εφαρμόζονται ιδιαίτερες απαιτήσεις οι οποίες περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής της διατάξεως.

44 — Απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 1991, C-6/90 και C-9/90, Francovich κ.λπ. (Συλλογή 1991, σ. I-5357, σκέψη 11). Βλ., για την εφαρμογή του κανόνα αυτού σε σχέση με διάταξη της οδηγίας 2004/38, απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 2011, C-434/10, Aladzhan (Συλλογή 2011, σ. I-11659, σκέψη 32).

45 — Απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2004, C-127/02, Waddervereniging και Vogelbeschermingsvereniging (Συλλογή 2004, σ. I-7405, σκέψη 66 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

46 — Βλ. την ανάλυση σχετικά με την απάντηση στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα.

γ) Επί του τρίτου και του τέταρτου προδικαστικού ερωτήματος

86. Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατά βάση, να διευκρινιστεί εάν η προβλεπόμενη στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38 κατηγορία των λοιπών μελών της οικογένειας περιορίζεται μόνο σε όσα μέλη έχουν διαμείνει στο ίδιο κράτος με τον πολίτη της Ένωσης και τον/τη σύζυγό του/της πριν την εγκατάσταση του πολίτη αυτού στο κράτος μέλος υποδοχής.

87. Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατά βάση, να διευκρινιστεί εάν η απαιτούμενη από το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής εξάρτηση από τον πολίτη της Ένωσης ή από τον/τη σύζυγό του πρέπει να υπήρχε λίγο μόνο χρόνο πριν την εγκατάσταση του πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος υποδοχής.

88. Υπενθυμίζεται προκαταρκτικώς ότι, σύμφωνα με την αρχή που υπομνήσθηκε στο σημείο 39 των ανά χειράς προτάσεων και σύμφωνα με όσα εξέθεσα σχετικά με το πώς πρέπει να ερμηνεύεται η παραπομπή στο δίκαιο των κρατών μελών, εκτιμώ ότι οι έννοιες που χρησιμοποιούνται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας για τον καθορισμό των προσώπων που εμπίπτουν στη διάταξη αυτή πρέπει να ερμηνεύονται αυτοτελώς και ομοιόμορφα.

89. Στον βαθμό που η εν λόγω διάταξη εφαρμόζεται σε κάθε άλλο μέλος της οικογένειας, εφόσον αυτό «συντηρείται από τον πολίτη της Ένωσης ή [47] ζει υπό τη στέγη του», εκτιμώ, όπως και η Επιτροπή, ότι πρέπει να γίνεται διάκριση μεταξύ της περιπτώσεως των «συντηρούμενων» προσώπων και της περιπτώσεως των προσώπων που ζουν «υπό τη στέγη» του πολίτη της Ένωσης.

90. Μολονότι φαίνεται αυτονόητο ότι όποιο μέλος της οικογένειας δηλώνει ότι επιθυμεί να ζήσει υπό τη στέγη του πολίτη της Ένωσης οφείλει να αποδείξει ότι κατοικεί μαζί του, οπότε, κατ' ανάγκη, να αποδείξει ότι κατοικεί στο ίδιο κράτος με αυτόν, εντούτοις, φρονώ ότι, αντιστρόφως, το «συντηρούμενο» μέλος της οικογένειας δεν μπορεί να αποκλειστεί από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38 λόγω του ότι δεν κατοικούσε στο ίδιο κράτος με τον πολίτη της Ένωσης τον οποίο επιθυμεί να συνοδεύσει ή με τον οποίο επιθυμεί να εγκατασταθεί. Η άποψη αυτή βασίζεται σε λόγους που άπτονται τόσο του γράμματος των διατάξεων της οδηγίας και του σκοπού της όσο και της νομολογίας του Δικαστηρίου.

91. Ειδικότερα, επισημαίνεται ότι ως μέλη της οικογένειας των οποίων την είσοδο και τη διαμονή οφείλουν να διευκολύνουν τα κράτη μέλη νοούνται, κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της εν λόγω οδηγίας, όσα συντηρούνται από τον πολίτη της Ένωσης ο οποίος είναι ο κύριος δικαιούχος του δικαιώματος διαμονής ή όσα ζουν υπό τη στέγη του «στη χώρα προέλευσης». Από κανένα στοιχείο του γράμματος της εν λόγω διατάξεως δεν προκύπτει ότι ο γενικός όρος «χώρα προέλευσης», ο οποίος περιλαμβάνει τόσο τα κράτη μέλη όσο και τα τρίτα κράτη, πρέπει να αφορά μόνο το κράτος της Ένωσης από το οποίο κατάγεται ο πολίτης της Ένωσης ο οποίος άσκησε το δικαίωμά του στην ελεύθερη κυκλοφορία. Επιπλέον, από την απόδοση της διατάξεως σε άλλες γλώσσες προκύπτει ότι η έννοια «χώρα προέλευσης» συναρτάται κατ' ανάγκη προς τα μέλη της οικογένειας και όχι προς τον πολίτη της Ένωσης⁴⁸.

47 — Η υπογράμμιση δική μου.

48 — Παραδείγματος χάριν, τέτοια είναι η διατύπωση στην αγγλική απόδοση:

«any other family members, irrespective of their nationality, not falling under the definition in point 2 of Article 2 who, in the country from which *they* have come, are dependants or members of the household of the Union citizen [...]».

92. Ομοίως, το άρθρο 10, παράγραφος 2, στοιχείο ε', της οδηγίας 2004/38, το οποίο απαριθμεί περιοριστικώς τα έγγραφα που ενδέχεται να κληθούν να προσκομίσουν στο κράτος μέλος υποδοχής για την έκδοση δελτίου διαμονής όσοι πολίτες τρίτου κράτους εμπíπτουν στην κατηγορία του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας αυτής, ορίζει ότι τα έγγραφα αυτά μπορούν να χορηγούνται από την αρμόδια αρχή «της χώρας καταγωγής ή προέλευσης», χωρίς να παρέχει στο κράτος μέλος υποδοχής τη δυνατότητα να ζητεί έγγραφα για να αποδειχθεί ενδεχόμενη διαμονή στο ίδιο κράτος με αυτό του πολίτη της Ένωσης.

93. Η ερμηνεία αυτή επιβεβαιώνεται από τον σκοπό της οδηγίας 2004/38, ο οποίος συνίσταται στην προώθηση της ελεύθερης κυκλοφορίας του πολίτη της Ένωσης και στη διαφύλαξη της ενότητας της οικογένειάς του, ανεξαρτήτως οποιασδήποτε εκτιμήσεως σχετικής με την καταγωγή ή την προέλευση των λοιπών μελών της οικογένειας.

94. Το Δικαστήριο ακολούθησε την ίδια προσέγγιση προκειμένου να καθορίσει την έννοια του συντηρούμενου κατιόντος ή του συντηρούμενου ανιόντος, όπως αυτή οριζόταν σε πράξεις προγενέστερες της οδηγίας 2004/38, οι οποίες ρύθμιζαν την ελεύθερη κυκλοφορία των μισθωτών και των αυτοαπασχολούμενων καθώς και των παρόχων υπηρεσιών.

95. Χωρίς να εξαρτά την ύπαρξη σχέσεως εξαρτήσεως από οποιαδήποτε προϋπόθεση περί προηγούμενης διαμονής του μέλους της οικογένειας στο ίδιο κράτος με τον πολίτη της Ένωσης, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ιδιότητα του μέλους της οικογένειας που «συντηρείται» απορρέει από μια πραγματική κατάσταση της οποίας το διακριτικό γνώρισμα είναι ότι η υλική υποστήριξη του μέλους της οικογένειας εξασφαλίζεται από τον πολίτη της Ένωσης που άσκησε το δικαίωμά του στην ελεύθερη κυκλοφορία ή από τον/τη σύζυγο του πολίτη αυτού⁴⁹.

96. Επιπλέον, το Δικαστήριο, όσον αφορά το άρθρο 6 της οδηγίας 73/148, διευκρίνισε ότι η ανάγκη οικονομικής υποστηρίξεως πρέπει να υφίσταται στο κράτος καταγωγής ή προελεύσεως του ανιόντος «κατά τον χρόνο που ζητεί να του επιτραπεί η συμβίωση με τον [πολίτη της Ένωσης]»⁵⁰.

97. Κατά το Δικαστήριο, η διαπίστωση αυτή κρίθηκε επιβεβλημένη λόγω του άρθρου 4, παράγραφος 3, της οδηγίας 68/360/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί καταργήσεως των περιορισμών στη διακίνηση και στη διαμονή των εργαζομένων των κρατών μελών και των οικογενειών τους στο εσωτερικό της Κοινότητας⁵¹, κατά το οποίο η απόδειξη της ιδιότητας του ανιόντος που συντηρείται από τον μισθωτό εργαζόμενο ή τον/τη σύζυγό του, κατά την έννοια του άρθρου 10 του κανονισμού 1612/68, γίνεται με την προσκόμιση εγγράφου χορηγούμενου από την αρμόδια αρχή του «κράτους καταγωγής ή προελεύσεως» που να πιστοποιεί ότι ο εν λόγω ανιόν συντηρείται από τον εργαζόμενο ή τον σύζυγό του⁵².

98. Δεν υπάρχει λόγος για τον οποίο θα έπρεπε να προκριθεί ένας διαφορετικός ορισμός της έννοιας του «συντηρούμενου προσώπου» κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38 και να εξαρτηθεί η υπαγωγή στον ορισμό αυτό από την προϋπόθεση της διαμονής στο ίδιο κράτος με αυτό στο οποίο διαμένει ο πολίτης της Ένωσης.

99. Επιπλέον, δεν υφίσταται δικαιολογητικός λόγος με βάση τον οποίο να μπορεί να απαιτείται η σχέση εξαρτήσεως να υπήρχε λίγο μόνο χρόνο πριν την εγκατάσταση του πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος υποδοχής, δεδομένου ότι το κριτήριο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη είναι ο χρόνος κατά τον οποίο υποβλήθηκε το αίτημα εισόδου και διαμονής. Εάν η σχέση εξαρτήσεως υπήρχε κατά τον χρόνο της εγκαταστάσεως στο κράτος μέλος υποδοχής, πλην όμως διακόπηκε έκτοτε, δεν θα πληρούνταν η προϋπόθεση του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38. Εάν, αντιθέτως, η

49 — Απόφαση της 9ης Ιανουαρίου 2007, C-1/05, Jia (Συλλογή 2007, σ. I-1, σκέψη 35, και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

50 — Όπ.π. (σκέψη 37).

51 — ΕΕ L 257, σ. 13.

52 — Προαναφερθείσα απόφαση Jia (σκέψη 38).

σχέση εξαρτήσεως δημιουργήθηκε μετά την είσοδο του πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος υποδοχής, το μέλος της οικογένειας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «συντηρούμενο» μέλος. Τέτοια περίπτωση συντρέχει, για παράδειγμα, όταν ο πολίτης της Ένωσης ασκεί το δικαίωμά του στην ελεύθερη κυκλοφορία και, στη συνέχεια, καλείται να αναλάβει τη συντήρηση του ανιψιού του οι γονείς του οποίου απεβίωσαν.

100. Βάσει της υπομνησθείσας στο σημείο 34 των ανά χείρας προτάσεων ερμηνευτικής αρχής, οι κανόνες που έχει διαπλάσει η νομολογία υπό το κράτος των προγενέστερων διατάξεων ισχύουν και για την οδηγία 2004/38, χωρίς να μπορεί να προβληθεί οποιοδήποτε επιχείρημα που να δικαιολογεί τη διαφοροποιημένη ερμηνεία της έννοιας του «συντηρούμενου προσώπου» αναλόγως της υπαγωγής του πολίτη του τρίτου κράτους στην κατηγορία των μελών της οικογένειας κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής ή στην κατηγορία των λοιπών μελών της οικογένειας κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, της εν λόγω οδηγίας.

101. Από τα ανωτέρω έπεται ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38 έχει την έννοια ότι:

- αντιβαίνει προς αυτό η εθνική ρύθμιση που περιορίζει το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως στα λοιπά μέλη της οικογένειας που έχουν διαμείνει στο ίδιο κράτος με τον πολίτη της Ένωσης πριν την εγκατάσταση αυτού στο κράτος μέλος υποδοχής, και
- ο όρος «συντηρούμενο πρόσωπο» δεν έχει την έννοια ότι η σχέση εξαρτήσεως πρέπει να υπήρχε λίγο μόνο χρόνο πριν την εγκατάσταση του πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος υποδοχής.

δ) Επί του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος

102. Με το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατά βάση, να διευκρινιστεί εάν τα κράτη μέλη μπορούν να εξαρτούν την είσοδο και τη διαμονή άλλου μέλους της οικογένειας από ιδιαίτερες απαιτήσεις συναρτώμενες προς τη φύση και προς τη διάρκεια της κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38 σχέσεως.

103. Η απάντηση στο ερώτημα αυτό προκύπτει κατ' ανάγκη από τις προηγούμενες απαντήσεις.

104. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38, η έννοια του «συντηρούμενου προσώπου» πρέπει να ερμηνεύεται αυτοτελώς και ομοιόμορφα, ώστε η τήρηση ιδιαίτερων απαιτήσεων αναγόμενων στη φύση και στη διάρκεια της σχέσεως εξαρτήσεως να μην μπορεί να τίθεται ως προϋπόθεση για να ισχύει η υποχρέωση προς διευκόλυνση, από την ερμηνεία της οποίας προκύπτει ότι, για κάθε πρόσωπο που εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής, πρέπει να διασφαλίζεται η ενδεδειγμένη εξέταση του αιτήματός του και, σε περίπτωση απορρίψεως του αιτήματος, η έκδοση αιτιολογημένης αποφάσεως.

105. Αντιθέτως, στο μέτρο κατά το οποίο η διάταξη αυτή δεν συνεπάγεται, κατά τη γνώμη μου, την αυτόματη χορήγηση δικαιώματος διαμονής, δεν διακρίνω κατ' αρχήν για ποιο λόγο ένα κράτος μέλος δεν θα μπορούσε να ορίσει ιδιαίτερες προϋποθέσεις για την είσοδο και τη διαμονή ώστε να μην δημιουργούνται αμφιβολίες ως προς το υποστατό, τα αποτελέσματα και τη διάρκεια της σχέσεως εξαρτήσεως.

106. Εντούτοις, οι προϋποθέσεις αυτές πρέπει να είναι σύμφωνες με την αρχή της αποτελεσματικότητας, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι δεν πρέπει να έχουν διαμορφωθεί κατά τρόπο που να καθιστά αδύνατη στην πράξη την άσκηση των δικαιωμάτων που αναγνωρίζει η έννομη τάξη της Ένωσης. Επομένως, οι επιβαλλόμενες από τα κράτη μέλη προϋποθέσεις δεν πρέπει να αφαιρούν, εν τοις πράγμασι, από όσα πρόσωπα εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως κάθε

δυνατότητα για απόκτηση δικαιώματος εισόδου και διαμονής. Για παράδειγμα, δεν μπορεί να γίνεται δεκτή η εθνική διάταξη δυνάμει της οποίας, για να αποκτήσει δικαίωμα διαμονής, ο πολίτης τρίτου κράτους οφείλει να αποδείξει ότι συντηρείται από τον πολίτη της Ένωσης επί χρονικό διάστημα πλέον της εικοσαετίας.

107. Επιπλέον, οι προϋποθέσεις σχετικά με τη φύση και τη διάρκεια της σχέσεως εξαρτήσεως μπορούν να συνιστούν περιορισμούς στην είσοδο και στη διαμονή των λοιπών μελών της οικογένειας, τις οποίες τα κράτη μέλη υποχρεούνται να διευκολύνουν. Για να μπορούν λοιπόν να χαρακτηριστούν ως συμβατές, οι προϋποθέσεις αυτές πρέπει να επιδιώκουν ορισμένο θεμιτό σκοπό, να είναι κατάλληλες να διασφαλίσουν την υλοποίηση του σκοπού αυτού και να μη βαίνουν πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

108. Συνεπώς, έχω την άποψη ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38 δεν αντιτίθεται στην εθνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας η είσοδος και η διαμονή του πολίτη τρίτου κράτους εξαρτάται από την συνδρομή προϋποθέσεων σχετικών με τη φύση και τη διάρκεια της σχέσεως εξαρτήσεως, υπό τον όρο ότι οι προϋποθέσεις αυτές επιδιώκουν ορισμένο θεμιτό σκοπό, είναι κατάλληλες να διασφαλίσουν την υλοποίηση του σκοπού αυτού και δεν βαίνουν πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη του σκοπού αυτού.

V – Πρόταση

109. Με βάση τα ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber), London, τις ακόλουθες απαντήσεις:

- «1) Το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ, έχει την έννοια ότι επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να λαμβάνουν τα μέτρα που είναι αναγκαία για να διευκολύνεται η είσοδος και η διαμονή στο έδαφός τους όλων των προσώπων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως, πράγμα το οποίο σημαίνει ότι στα πρόσωπα αυτά πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα να αποκτήσουν δικαίωμα εισόδου και διαμονής κατόπιν ενδελεχούς εξετάσεως του αιτήματός τους, με συνεκτίμηση της προσωπικής τους καταστάσεως, και, εάν το αίτημά τους απορριφθεί, να προβλέπεται η δυνατότητα εκδόσεως αποφάσεως με επαρκή αιτιολογία που να μπορεί να προσβληθεί ενώπιον δικαιοδοτικού οργάνου. Η εν λόγω διάταξη δεν επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να αναγνωρίζουν αυτομάτως δικαίωμα εισόδου και διαμονής στα λοιπά μέλη της οικογένειας, πολίτες τρίτου κράτους, που πληρούν τις απαιτήσεις του άρθρου 10, παράγραφος 2, στοιχείο ε', της οδηγίας αυτής.
- 2) Το πρωτογενές δίκαιο της Ένωσης, ιδίως οι διατάξεις περί της ιθαγένειας της Ένωσης και περί της ιδιωτικής και της οικογενειακής ζωής, και το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 δεν επιτρέπουν σε κράτος μέλος να αρνηθεί τη διαμονή στο έδαφός του ενός πολίτη τρίτου κράτους ο οποίος εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως και επιθυμεί να διαμείνει εκεί με μέλος της οικογένειάς του που είναι πολίτης της Ένωσης, εφόσον η άρνηση αυτή έχει ως συνέπεια να κωλύεται αδικαιολόγητα η άσκηση του δικαιώματος του εμπλεκόμενου πολίτη της Ένωσης να κυκλοφορεί και να διαμένει ελεύθερα στο έδαφος των κρατών μελών ή έχει ως συνέπεια να θίγεται δυσανάλογα το δικαίωμά του σε σεβασμό της ιδιωτικής και της οικογενειακής του ζωής, πράγμα το οποίο είναι αρμόδιο να ελέγξει το αιτούν δικαστήριο.

- 3) Το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2004/38 παρέχει στα λοιπά μέλη της οικογένειας τα οποία πληρούν τις οριζόμενες στη διάταξη αυτή προϋποθέσεις το δικαίωμα να την επικαλούνται ενώπιον εθνικού δικαιοδοτικού οργάνου προκειμένου, ιδίως, να μην εφαρμόζονται ιδιαίτερες απαιτήσεις οι οποίες περιορίζουν το πεδίο εφαρμογής της διατάξεως αυτής.
- 4) Το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2004/38 έχει την έννοια ότι:
- αντιβαίνει προς αυτό η εθνική ρύθμιση που περιορίζει το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως στα λοιπά μέλη της οικογένειας που έχουν διαμείνει στο ίδιο κράτος με τον πολίτη της Ένωσης πριν την εγκατάσταση αυτού στο κράτος μέλος υποδοχής,
  - ο όρος «συντηρούμενο πρόσωπο» δεν έχει την έννοια ότι η σχέση εξαρτήσεως πρέπει να υπήρχε λίγο μόνο χρόνο πριν την εγκατάσταση του πολίτη της Ένωσης στο κράτος μέλος υποδοχής, και
  - δεν αντιβαίνει προς αυτό η εθνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας η είσοδος και η διαμονή του πολίτη τρίτου κράτους εξαρτάται από την συνδρομή προϋποθέσεων σχετικών με τη φύση και τη διάρκεια της σχέσεως εξαρτήσεως, υπό τον όρο ότι οι προϋποθέσεις αυτές επιδιώκουν ορισμένο θεμιτό σκοπό, είναι κατάλληλες να διασφαλίσουν την υλοποίηση του σκοπού αυτού και δεν βάνουν πέραν του αναγκαίου μέτρου για την επίτευξη του σκοπού αυτού.»